

PROLETAARNE REWOLUTSIOON EESTIS

Esimene Tallinna tööliste parteiliste ringide organiseerija

Mihail Iwanowitsch KALININ

30 aastat tagasi tsariwalitsuse poolt Tallinna wälja saadetud,
nüüd NSW Liidu Kesktäidesaatekomitee esimees

Kominterni Eesti sektsiooni kirjastus, Leningrad

Wastutaw toimetaja Aleksander Waltin

SISUKORD:

1905. aasta

	Ltk.
A. Sagittarius: 1905. a. rewolutsioon ja usumeeste tegewus Eestis	1
Eesop: Tallinna turrul, Meie käik, Margareeta (luuletused)	19
H. Pöögelmann: „Wanemuise“ awamisel (luuletus)	22
Eestimaa kuberneril Lopuhini aruanne 16. okt. 1905. a. Tallinna sündmustest siseministrite J. K. järelsõnaga	23
Aleks. Jea: Mälestused Tallinnast 1905. a.	33

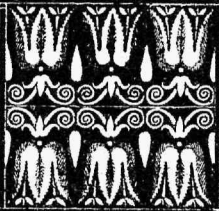
1917—1918. a.

Punakaardi organiseerimine ja wõitlused

L. L. Punakaardi wastuhakkamiskatse sakslastele Kiltsis 1918. a.	35
Jaan Friks: Punakaardi asutamisest Tallinnas	39
E. Lahe: „Dwigateli“ punakaardlane Keila lahingust	40
A. Ööpik: Mõned read Kullamaa mõisa ülewõtmisest	42
A. Jakobson: Punakaardisalga tegewusest Tartumaal, Worbuse wallas, 1918. a.	43
Lempo: Natuke punakaardi tegewusest Abjas	47
J. J. Roman: Wokka walla punakaardi asutamine ja tegewus	48
T. B.: Ambla lahing	48

1905. aasta

1905. aasta rewolutsioon ja usumeeste tegewus Eestis

I. Olukord enne 1905. aastat

Et õieti mõista pappide tegewust 1905. a. rewolutsiooni ajal, et nende tegewuse põhjustest aru saada, selleks peame vaatlema olukorda enne 1905. aasta sündmusi.

Mida sealt leiame?

Meie mustakuumeeste mälestusele ülekohut ei tee, kui otsekohe ütleme, et papid, nagu terwel Wenemaal (ja terwes ilmas), nii ka Eesti- maal waimliseks politseiks olid.

Kui tsaari wõmmid ja tsaari ohranka tööliste käsi ning jalgu raudu panid, siis tegid papid sedasama töörahwa mõistusega. Papid olid tsaari- walitsuse truud sulased.

Mida õpetasid nad rahwale?

Waatame „Õndsas Dr. Martin Lutheruse Katekismust“, mis otsekohe rahwa seas pappide usu aluseks oli. Selles katekismuses (51. trükk, 1913. a.) loeme järgmist (lhk. 29):

„Ilmalikkude ülemate kohus.

Iga hing heitku ülemate alla, kellel kõige ülem meelewald on. Sest ülemad ep ole muidu kui jumalast. Aga kes ülemad on, need on jumalast seatud.

Kes nüüd ülemate wastu paneb, see paneb jumala seadmise wastu; aga kes wastu panewad, need saadawad iseeneste peale nuhtlust. Sest ta ei kanna mõõka mitte ilma asjata. Sest tema on jumala teeñer, kättemaksja, nuhtlema seda, kes kurja teeb.“

(Waatate piiblis, Rooma r. 13. pt. 1, 2, 4 s.)

Sellega taheti nõuda, kuidas eesti külamees wene tsaari, urjädniku ning wõmmi wastu ennast ülewal peab pidama. Urjädnik ja wõmm on jumala teenrid, et neid karistada, kes jumalast seatud ülemate wastu „kurja“ teewad.

Järgmine „tark“ õpetus selles pappide usu wundamendis (lhk. 30) on „Alamate kohus ülemate wastu“, mis umbes sedasama õpetab, mida eelmine wäljawõte näitas:

„Andke Keisrile, mis Keisri kohus on, ja Jumalale, mis Jumala kohus on. (Matt. 22, 21.)

Seepärast on tarwis, et teie alla heidate, ei mitte üksipäinis nuhtluse, waid ka südame tunnistuse pärast. (Minu sõrendus. — A. S.). Seepärast makske ka maksu, sest nemad on Jumala sulased, kes otse see eest muret kannawad.“

(Rooma r. 12 pt. 5—6 s.)

„Heitke kõigi inimeste seadmiste alla, Issanda pärast, olgu kuninga, kui ülema alla, ehk pealikute, kui nende alla, kes temast on läkitatud, kurjategijatele küll nuhtluseks, aga heategijatele kiituseks.“

(1. Peetr. r. 2 p. 13—14 s.)

Lõpuks weel üks wäljawõte: „Sulaste, ümmardajate, päiliste ja teoliste kohus“.

„Teie, sulased, kuulge nende sõna, kes teie isandad on liha poolest, kartuse ja wäristusega, oma südame wagaduses, nõnda kui Kristuse sõna; ei mitte silmakirjaks teenides, kui need, kes inimestele meelepärast püüawad olla, waid kui Kristuse sulased, kes Jumala tahtmist südamest teewad, kes heal meel Issandat teeniwad, ja ei mitte inimesi, ja teadke, mis head keegi saab teinud, et tema seda saab tasutud Issanda käest (minu sõrendus — A. S.), olgu ta sulane ehk waba inimene“.

(Ewesuse r. 6 pt. 5—8 s., Kolossuse r. 3 p. 22 s.)

Niisuguste õpetustega püüdsid papid „Õndsas Lutheruse wäikese katekismuse“ abil pimestatud tööorjade „töowiljakust“ tõsta. Ärge lootke mitte selle peale, et parunihärra, et wabrikant wõi hallparun teile palka juurde paneb, küllap issand teile tasub, kui te kord oma wiimase jõu kurnaja rahakasti täiteks olete wälja higistanud, — selles seisab pappide õpetuse sisu. Seda õpetust tuubiti tööorjale hällist hauani. Lisaks sellele õpetati tsaari kui jumalat austama, tehti tsaari wõmmidki jumala käsutäitjateks, peaaegu ingliteks.

Wabameelse kodanluse häälekandja „Teataja“ nr. 249, 1905. a., toob järgmise teate Harjumaalt:

„Kui paari aasta eest Rawila (Meeksi) mõisa omanik talu- ja saunakohtade pidajatele renti juurde pani, siis läks wiimaste seas tõrkumine ja lärm lahti. „Rahu ja korra jaluleseadmiseks“, seletas pastor (Kose von Hörschelmann — A. S.) kantslist. „Ehk küll rentide juurdepanemine rentnikkude seas pahameelt teeb, tuleb see siiski rahulikult wälja kannatada, sest sellest on rentnikkudel suur kasu. Inimesed käiwad hukatuse tee peal, on uhked ja ei kuula sõna (minu sõrendus — A. S.), sellepärast on raskendamine ikka tarwilik ja kohane, et üksikuid inimesi meelearandamisele kutsuda ning igawesele elule teed tasaseks teha.“

Mispärast ajasid papid niisugust poliitikat?

Sellepärast, et papid ise samuti kurnajad on. Papid on enamuses pärit kurnajate klassist. Nad saavad mitmel viisil osa kapitali puhtastkasust, otsekohe aga maksab kapitalistide klass nendele, kui oma tugevamatele „agitproppidele“ head palka.

Maapapid on peale oma päritolu ja muude sissetulekute ka ise mõisnikud, tihti hoopis paremas seisukorras, kui harilikud mõisnikud. Wahe seisis nimelt selles, et kui mõisnikud oma moonakatele niipalju ikkagi maksuma pidid, et moonakatel elu sees seisis ja nad paruni põlule uusi moonakaid võisid kasvatada, siis oli papil võimalus päris ilma tasuta oma ligimese tööjõudu kurnata. Nimelt oli papil iga aasta õigus oma koguduselt teatud arvu tööpäewi saada, mille eest ta maksta ei pruukinud. Lisaks sellele kurnas papp ka „leerilapsi“. Noored, keda papp „jumalasona“ õpetamise nime all kokku tassis, pidid tema majapidamises tööd tegema ning lisaks sellele ka weel „leeritamise“ eest maksuma.

Peale maksuta töö kurnas papp weel paljude muude abinõudega. Iga talu pidi papile wilja, linu, puid, kanu ja mitmesugust muud kraami wiima, mõnes kihelkonnas nõudsid papid isegi t u h k a.

Meil pole praegu võimalik kihelkondade arhiive kasutada, sellepärast ei saa kokkuvõtet teha, kui suur oli papi sissetulek üldse. Kuid meil on käepärast üks dokument, mis osalt seda selgitab. See on Tartumaalt, Kongota wallawalitsuse poolt kokkuseatud talude nimekirj, ühes normiga, kui palju need talud papile — Walkile — wilja pidid wiima. Kahjuks on see paber pärit 1913. aastast, kuid pole kahtlust, et see summa 1905. a. vähem ei olnud.

Selle nimekirja järele tuleb papil Walkil kahest külast kokku 104 tsetwerikku rukkid, samapalju otre ja 81 ts. 2 karnitsat kaeru. Puhja kihelkonnas oli aga kokku 22 küla, peale selle weel mitu mõisat ja karjamõisat, kes samuti oma papile ka wilja näol olid kohustatud maksu maksuma. Kui eeltoodud arwudest järeldame, et keskmine wiljanorm tuli küla kohta näiteks 50 ts. rukkid ja otre, 40 ts. kaeru, siis saame talupoegadelt üksi üle tuhande tsetweriku rukkid, samapalju otre ja 880 ts. kaeru. Rukkid läheb tsetwerikku keskmiselt poolteist puuda (60 naela), otre 50 naela, kuna 8 tsetwerikku kaeru keskmiselt 6 puuda wälja teeb. Pole raske wälja rehkendada, kui palju hingekarjane talupoegilt ainult wiljapuudasid oma pimestustöö eest wälja pigistas.

Puhja kihelkond on Tartumaal üks wäiksematest. Kitsas, nagu säärepael on ta teiste suuremate kihelkondade wahele liitsutud, kus ka pappide „wiljasaak“ kindlasti wastawalt suurem oli.

Igas kihelkonnas on aga palju külasid. Need ei olnud aga papi ainukesed tulud oma karjalambakestelt. Meie teame, et inimesel hällist hauani tuli papile ka muid maksusid maksta. Sündimise, abiellumise, surma pealt tuli papile maksta, peale selle müütas papp weel usklikkudele oma õnnistegija „ihu ja werd“, mille ostmine kõigile koguduseliikmetele sunduslik oli, kuigi see „ihu ja weri“ wõltsitud, järeltehtud oli, mille algupärandid kunagi ilmas pole olnud.

Kõik teavad, et selle kometimängu juures veel niinimetatud „pihtimist“ toimetati, mis selles seisis, et usklik kõik oma „patud“ papile ära pidi rääkima, kuna papid seletasid, et need pihtimise saladused pühad on, mida kellegile ei awaldata. Tegelikult aga olid papid kohustatud kõigist pihtimisel kuulnud „kuritahtlikkudest“ mõtetest kohe politseile teatama. Missugune tööorja mõte aga ei ole kurnajate arwates kuritahtlik?!

Nii oli terve töörahwas pappide kaudu alaliselt politsei walwe all ja on seda kodanlistes riikides veel praegugi.

Kui suur aga oli mõne töölisnaise imestus ning ehmatus, kui peale pihtimist talt mees wõi poeg wangi wõi wõlla wiidi. Siis ei saanud ta endale kuidagi selgeks teha, kust politsei asja jälgile sai. Seda ei tulnud aga mõttessegi, et ta ka mehe, poja wõi wenna teod papile oli pihtinud ja sellega ise nende äraandjaks sai.

Pappid olid igas kihelkonnas oma hästikorraaldatud nuhkimise aparaat. Nendel oli palju „wagaid“ palweeitesid, kes igal pühapäewal korralikult kirikusse sörkisid ja kõik külast kuulnud sõnumid tasapisi papile ette kandsid, mille eest see siis truudele karjalambakestele taewariiki lubas. Samad nuhkimise kohused olid ka wõõrmündritel.

Terwe rahwa kaswatustöö oli pappide, mustamantlimeeste juhtimise all. Koolid olid pappide kontrolli all ja koolides kuulus lõwiosa katekismuse ning piibliloo muinasjuttude õpetamisele. Tööorjale ei olewat teadust tarwis, see on kurnajale kahjulik, temal aitab sellest küllalt, kui talle selgeks õpetatakse, kuidas ta oma „jumalast seatud“ ülemat austama ja tema kasuks töötama peab! Õige tihti rääkisid papid isegi seda, et „alamrahwal pole muud teadust waja, kui piibel ja katekismus, mis teda ta töös kinnitawad“.

Mõisnikud said ise wäga hästi aru, kui kasulik on nendele pappide töö. Nad andsid pappide suurtele tuludele lisaks veel ise suuri summasid usulise tegewuse toetamiseks. Näiteks loeme „Ristirahwa Pühapäewa Lehest“ nr. 30, 1905. a. järgmist:

„Keilast. Pühapäewal, 17. juulil, õnnistas Eestimaa kindral-superintendent Rannamõisa uue kabeli sisse.

Et neile nüüd waimuliku elu edendamiseks uus keskkohd on saanud, selle eest on ümberkaudu rahwas kõigepealt Murraste mõisaherrale A. v. Weymarnile tänu wõlgu, kelle eeswõttel ehitus toime pandi. Peale tema on kabeli ehituse jaoks kindral v. Weymarn, endine Harku mõisa omanik, suurema summa annetanud.“

Koolide peale ei kulutanud mõisnikud aga teps mitte oma raha. Orjal ei ole teadust waja, waid usku, et härra hea on, ja seda andsid papid rikkalikult.

II. Papid ja Wene-Jaapani sõda

Pappide töö isamaaliku waimu tõstmises ja sõja õhutamises paljastab pappide, kui tsaari truude õuekoerte osa.

Sel ajal, kui rõhuw osa wene kodanlusest, töölistest ja talupoegades rääkimata, Jaapani sõja wastu oli ja sündmusi Mandshuurias kui

asjata jõukulutust, kui tsaari kamba awantüüri, õnneküttimist hindas, sel ajal olid Eestimaa pappide noodid tsaariwalitsuse hoowikooriga hästi kokkukõlastatud.

Eestimaa pappide häälekandja „Ristirahwa Pühapäewa Leht“ tegi selle sõja heaks kihutust, nagu truu tsaarisulane kunagi.

Igal sammul, igas lehes on kirjeldusi sõjast, kuid missugusi kirjeldusi? Wenelased on kangelased, kes jaapanlasi igal sammul koledasti lööwad. Kui aga siiski mõnikord ka sellest rääkida tuli, et wenelased taganewad, et nad jaapanlaste eest jooksewad, siis otsis pappide leht õige mitmesuguseid ilusaid wabandusi, et lõpuni tsaari õuekoera ametisse kindlaks jääda.

Huwitawad on ka pappide konksud, mida nad tarwitasid, et wõimulolewate wõllaroorogade karja ahnitsemist peita. „Sõda on patu palk“ ja „sõjaohwrid on patu ohwrid“, — niisuguse waleliku lobisemisega katsusid papid tsaari hangeldajate bandet sõjasüüst puhtaks pesta ja töörahwa õiglast wiha tsaariwõimu vastu kõrwale juhtida.

„Ristirahwa Pühapäewa Leht“ toob igas numbris pikke sõjasurmasaanud „Eesti wendade“ nimekirju. Mille pärast nad surma said? „Oma patu pärast“, seletab pappide leht nendele töörahwa naistele, kes oma surmasaanud meeste wõid poegade järele nutsid ja tsaari ühes tema sõjasepitajatega needisid.

Muidugi jättis nii mõnigi naine selle tagajärjel „pihtil“, wõi üldse kirikus käimata. Sest pappide wale oli siin käega katsutaw.

III. Pappide tegewus rewolutsiooni ajal

Ei aidanud siiski pappide unelaulud, ei aidanud katekismus ega suure palga lubamine taewas. Tuli see, mis juba ammu tulemas oli — tuli rewolutsioon.

Töörahwas wõttis sõjariistad, et heita enda seljast wihatud kurnajate koorem.

Mida tegid nüüd papid?

„Teataja“ nr. 246, 1905. aastast jutustab:

„Kuulu järele olla Jüri kihelkonna mõisawalitsused endile 10 ratsanikku kaitseks palganud ja Semja Soo kõrtsi korteriks annud.

Ka kirikuõpetaja olla waldade wõõrmündritele kõwa käsu annud igal pühapäewal hoolega kirikus käia ja igat kahtlast isikut kohe kinni wõtta...“ (Minu sõrendus. — A. S.)

Siin on nähtawasti papil juba isu täis ainult waimlise politsei kohuste täitmisest, sest ta wõtab juba ka wõmmide kohused oma peale.

Siiski katsutakse weel ka kihutusega õnne.

„Teataja“ nr. 251 kirjutab K o s e l t :

„Kohaliku õpetaja üle kuulduw kihelkonna rahwa seas wäga palju nurinat... Jaanuarikuu liikumiste ajal noominud ta jutluse sees kõwasti kogudust ning seletanud, kuidas linna uulitsal poisikesed, kellel alles kõrwatagused märjad, ümber jooksta ja „priius, priius“ karjuwat...“

Kodus rääkis aga sama papp hoopis teist keelt. Kui Tallinnas 16. oktoobril Wene turul palju töölisi maha tapeti, kellest paljud ka tsaaari paragrahvide järele süüta olid, siis seletas ta („Teataja“ nr. 249): „Kahju, et kõik otsa ei saanud. Tänu jumalale, et muist mässajaidki maha lasti!“

Oma kihutuses rewolutsioonilise liikumise vastu ei kohku mustamantlimehed ka närusest uulitsapoisi walest tagasi.

„Ristirahwa Pühapäewa Leht“ nr. 30 seletab, et: „Nishni-Nowgorodis, Sormowos ja mujal on töölised ja muu linnarahwas meeleawaldajaid laiali ajanud ning streigile kihutajaid kinni püüdnud“.

Muidugi jätab see lühikeste jalgadega waletõru ütlemata, kes need „meeleawaldajad ja streigile kihutajad“ olid, igatahes mitte wõmmid ja kindralid, waid just rewolutsioonilised töölised, keda wõmmid ja nuhid laiali wõisid kihutada.

Edasi seletawad mustamantlimehed oma lehelipakas nr. 34, 17. augustist, „Volta“ ja Krulli wabrikute tööliste streigi puhul:

„Jalawäe roodu liginemisel läks töölisesalk laiali; siiski wõeti 9 eestwedajat kinni, kelle juurest kiwa ja sõjariistu leiti. Mõned torukübaramehed on üle aia ära pääsenud...“ (Minu sõrendus. — A. S.)

Niisuguste wõtetega püüawad mustamantlimehed töolisteliikumise tegelasi aina jultunult mustata. See haiseb otse prowokatsioonist. Töölised nende torukübara-jutlust ei usu!

Weel enam. Nende leht nr. 36 seletab:

„Kihutusekirju olla Wiljandis mitmel hommikul üleslöödult leitud. Politsei olla nad aga ära korjanud. Nähtawasti ei leia kihutused Wiljandimaal mitte head põllumaad.“

Naljaked kõõrdsilmad!? Kui politsei seinale löödud lendlehed maha kiskus, siis ei saanud muidugi hulgad neid sealt seekord lugeda.

Samas pappide lehes on ka pastor Hahn'i jutlus, mis mitmest lehest läbi ulatab. Hahn arutab nimelt järgmist teemi: „Mis läheb Wenemaa päästmiseks tarwis“ ja jõuab niisugusele lõpuotsusele: „Palugem, et Jumal meid kõiki pühawaimuga täidaks!“ Ja seda sel ajal, kui terve rahwas ummikust pääsemist otsib. Isegi kodanlased! Kas Wenemaal kuni 1905. aastani palwet weel wähe oli?!

Paljas palwe aga ei aita, waja weel midagi muud. Wast aitab teadus. Ja papid annawadki „majandusteadust“, „ühiskonnateadust“ jne.

Nende leht nr. 45 õpetab, et kapital töölise heategija on, õpetab töölisele selle heategija vastu kohusetunnet. Kapitalistlisele korrale annab ta järgmise iseloomustuse:

„Ütleme, et meie oleme lugejaga kahekesi metsas, puid raiumas. Kumbki peab ühe suure puu maha raiuma, aga tööriista ei ole meil muud, kui pisikene kirwes. Korraga ilmub sinna kolmas inimene, kellel saag on ja ütleb:

— Ma annan teile sae puud maha lõigata, aga siis peate ka minu jaoks ühe puu lõikama.

Mis me nüüd teeme? Kas lõõme sae omaniku maha ja wõtame sae omale? Ei! Ma arwan, me wõtame tema pakkumise ilma kauplemata wastu“.

Tore „majandusteadus“ ja kawal silmapilutamine! Sest kui kapitalistlise kurnamise tõttu iga aasta ühes ainsas Ameerikas kümned tuhanded töölised 35—36-aastaselt wanaksjäänutena, tööjõuetute inwaliididena wabrikutest wälja heidetakse, kui igas kapitalistlise maa linnas ja isegi maal kümnete tuhandete kaupa töötatöölisi on, kui töö! olewad töölised waewalt niipalju teeniwad, et hädawaewalt wiltsat wiisi kiratseda, kuna samal ajal kapitalistidel kaswawad kõhud, uued wabrikud ja kullamiljonid pangas, kui kapitalism miljonid wäiketalupidajad, käsitöölised ja muud wäikeettewõtjad kerjajateks teeb, see on pappide suwoodri arwates kõik ainult niisugune heategu, kus üks hea inimene teistele sae andis ja need talle tänuks ühe puu maha lõiksid!

See pole aga ainus sarnane pärl. On weel teisigi. Wõtame lõpuks weel ühe kaunima nendest. See on nimelt peale kurikuulsa oktoobri manifesti, mille kohta sama leht oma nr. 43, 30. oktoobrist, arwab, et see küllaldaselt wabadusi annud. Ta kirjutab:

„... salk rewolutsionäärised ei olnud sellega rahul, mis manifest lubas, waid nõuab, et keiser peaks ametist lahkuma ja Wene riik rahwalikuks wabariigiks muutuma. Niikaua, kui seda ei ole sündinud, peab nende arwates rewolutsiooni edasi ajama, edasi kihutama, edasi streigitama.

... Kuid kodusõda ja hirmust häda toob see riigi ja rahwa peale, kui töörahwas ennast kihutajate läbi tõesti niikaugele laseb saata ja kõikide abinõudega wabariiki hakkab nõudma, sest iialgi ei saa riigi rahwa enamusega sõjawägi sellega leppima!

„... Riigi rahwa suur enamus ei taha keisri troonilt äraajamisest kuuldagi.*)

Ühed kõigepealt oma südametunnistuse pärast. Nad tahawad jumalale anda, mis jumala päralt ja keisrile, mis keisri päralt on. Nad on keisrile truudust wandunud ja on walmis wara ja werd tema eest ohwerdama ...“

Kuidas see „truudusewandumine“ toimus, selle üle jutustab sama leht Lätimaalt, et kusagil külas, kus talupojad mõisniku ja urjädniku minema peksnud, kutsutud külarahwas kokku, seatud kasakate rida paljaste mõõkadega ümber ja lastud neile siis uuesti tsaarile truudust wanduda. Sedasama tehtud, sama lehe teatel, ka Wigalas, Haapsalu kreisis.

See oli muidugi inimeste kollitamine pappide lehe poolt, et nad „jumalast seatud“ Nikolai Wiimase wastu truud oleksid.

*) Minu sõrendus. Nagu nüüd, 25 aastat pärast seda ettekuulutust näeme, ei kolba mustakuuemehed prohwetiteks. Tosin aastat hiljem wiskasid just sõjawägi ja rahwa enamus „Kolja“ ajaloo prügikasti.

Ja nende leht nr. 43 toobki meeleheas suud matsutades, nagu oleks tema kaswatus head wilja kannud, rõõmuteate:

„Telegraaf toob ka juba paljudest linnadest teateid, kuidas rahwahulgad wihaselt nende kallale on tunginud, kes keisrit ehk keisri pilti on teotanud. Jälle teistes linnades on juutide peksmisi, lõhkumisi ja riisumisi ette tulnud, sest et rewolutsionääride ja kihutajate seas tihti juutisid leidub.“ (Minu sõrendus. — A. S.)

Seega sammus eesti pappide häälekandja juutide rüüstamise kihutustöö eesotsas.

Praegusaja töölised waatawad tulgastusega antisemitismi peale. Samuti waatasid ka selleaegsed töölised, sellepärast oli sarnase loba mõju wäike.

Lõpuks ajas pappide mustasajaline tegewus ning kihutustöö töötawaid hulke ikka rohkem wihale mustamantlimeeste ja nende pesade wastu. Seda wõtab arwesse ka pappide „Pühapäewa Leht“ ning seletab oma 44 numbris:

„... kui kõik õpetajad (papid — A. S.) saaksiwad ülesse pöödud ja kirikud teatriteks tehtud, mis oleks rahwas sellega wõitnud? Prantsusemaal katsuti suure mässu ajal kirikuid ja jumalateenistust wägiwaldselt kaotada, aga rahwas ei saanud ilma kirikuta ja jumalateenistusega elada, waid need wõeti jälle tarwitusele.“

Pole ime, et papid ka siin ajalugu wõltsiwad, sest ka terwe nende „õpetus“ on wõltsitud. Sest kirikute ülewõtmist toimetati Prantsuse rewolutsiooni ajal hulkade tahtel.

Kirikute „tagasiandmist“ ei tahtnud Prantsusmaal mitte rahwahulgad, sest nad nägid, et nad ilma pappide lorita ning ilma „jumalata“ läbi saawad. Kui aga suurkodanlus wõimule pääses ja Napoleoni troonile upitas, nähes, et ilma „jumalata“ töötawaid hulke alla rõhuda ei suuda, siis surus ta pimestuspesad wägiwallaga uuesti rahwale kaela.

* * *

„Kristus“ olla ka sotsiaaldemokraat olnud, seletanud keegi põrunud sots. Sellest haarasid pappide lehemehed kinni:

„Ristirahwa Pühapäewa Lehes“ nr. 1, 1905. a. jaanuarist, seletawad nad:

„Isegi sotsiaaldemokraatlased kiidawad Kristust, et tema olla esimene olnud, kes inimesesoole wabadust kuulutanud ja õpetanud, et kõik inimesed olla wennad.“

Kuid sellest ei lausu nad sõnagi, et seesama Kristus kinnitas: „Andke keisrile, mis keisri ja jumalale, mis jumala kohus on.“

„Teataja“ nr. 253 kirjutab Jürist:

„Nagu kuulda, käinud kõik siit kihelkonna mõisaikud kirikumõisas õpetaja juures koosolekul, millest ka Aruküla wene preester osa

wõtnud, aru pidamas, kuidas praegustel oludel kõige parem oleks maal rahu alal hoida. Koosolekust olnud ka kiriku wõõrmündrid ja wallatalitajad osa wõtma kutsutud, wiimased aga, suurem osa Rae kogukonnast, jätnud minemata.

Otsustatud endisesse Soo kõrtsi kasakad sisse kutsuda.“

Järgmine „Teataja“ — nr. 254 — teatab sedasama ka Juurust:

„Kohalikud mõisnikud kutsusiwad kõik siinsed wallawanemad kui rahwa asemikud 8. now. kirikumõisa kokku. Peetud nõu, kuidas neid „wanu kuldseid aegu“ jälle tagasi saada. Härrade poolt kiidetud wana korda wäga hääks ja rahulikuks. Tahetud põllutööliste palka alandada ja et seda korda saata, tulla mõisnikkudel ja talupoegadel ühendusse astuda. Pandud südame peale, et kiriku maksud endist wiisi ikka edasi ära maksetaks, sest need seadused olla ju wäga hääd ja neid olla, pastori sõnade järele, pääle saja aasta nii peetud ja nad wõida teist nii palju tublisti ilma muutmata edasi jääda. Soowitatud mustasaja wastu wõitlemiseks talupoegade ja mõisnikkude wahel ühistkaitsewäge (kõik minu sõrend.—A.S.) asutada, et siis üks pool ennast kohustaks häda korral teist toetama, wõi kui esimesed sellega nõus on, siis telliksid wiimased, härrad, kohe hää jao kasakaid terve kihelkonna kaitseks. Kuulu järele ei olla rahwa asemikkudest keegi seda soowinud, et kasakad siia tuleksiwad, aga enestewahelise ühinemisega olnud enamus nõus, sest kirjutatud ju suure, laia lehe pääle järgmine ühinemise leping: „Juuru kihelkonna mõisahärrad ja kohalise rahwa asemikud ühendawad endid mustasaja wastu wõitlemiseks.“

Lepingut kinnitanud pühalikult pea igaüks, pääle kolme, kes oma nime pudeli õlle ja klimbisupi eest Eesawi wiisil ära pole tahtnud müüa. Trahwiks jäetud kõik kolm kangekaelset ilma klimbisupi ja õlleta, mida teistele tänapalgaks lahkelt wälja jagatud.“

Nii räägib meile ajalehe sõnum.

Mustad parunid organiseerisid hallide pastlaparunitega ühist wäerinda töörahwa kägistamiseks. Kirikumõisa oma härraga oli aga ühendawaks lüliks, peastaabiks.

Allpool waatame, kuidas käis nende käsi, kes alla ei kirjutanud. Nüüd aga läheme sündmuste järjekorras edasi.

Papid olid igal pool agarateks mustasaja organiseerijateks, olid igalpool agaramad kontrrewolutsiooni toed.

Loomulik, et lõpuks hulkade wiha pappide tegewuse wastu ikka terawamal kujul wäljenduma hakkas, iseäranis niisugustes kohtades, kus pappidel rahwa seas rohkem tegemist oli ja kus ka edumeelsemad jõud tugewad olid.

Nowembrikuul kirjeldas „Teataja“ nr. 255 ühte juhtumist Jõhwist, Wirumaalt. Jõhwi kirikus olnud nimelt mitmesugused surnud mõisnikkude kui ka talupoegade mälestusmärgid seintele seatud. Papp wõtnud talumeeste mälestusmärgid maha, jätanud aga mõisnikkude omad seinale.

Õösel ronitud läbi akna kirikusse ja tiritud ka mõisnikkude „pühad“ mälestused maha.

Samal nowembrikuul aga tulnud ette veel paar teist — juba hoopis tõsisemat sündmust.

Üks nendest juhtunud Pärnus, mille üle kirjutasid kõik selleaegsed ajalehed. „Teataja“ nr. 247 seletab, et parajasti sel ajal, kui Tallinnast kohale sõitnud pastor Hahn Eliisabeti kirikus jutlust pidanud, tunginud 400—500 tahmast töölist kirikusse, kes jutlustajat kotti tahtnud panna. See pistnud plagama — sõjawäe kasarmusse.

Toome paar rida „Teatajast“, milles ta kottitoppimise katse põhjusi seletab:

„Niisuguse meeleawalduse põhjus oli see, et töölisel omi abikaasasid ja perekondasid juba mitmendat päewa kodus ei leidnud. Pühapäewal kirikus, esmaspäewal kirikus, teisipäewal — jällegi kirikus. See näis nende arwates liig olewat. Peale päewast tööd arwasid nad enestel õiguse olewat abikaasat ja perekonda walmis söögiga eest leida. Need aga wiibisid kirikus — pastor Hahni palwetunnil.“

Ka Hahn ise kirjutab sellest loost „Ristirahwa Pühapäewa Lehes“ nr. 47, et esiteks tulnud suure kohinaga paarkümmend tahmast poisikest sisse, siis aga juba ka wanemad töölisel, Hahni arwates 200, teiste arwates 400, mida aga Hahn liig suureks arwuks peab.

Juba ennem olnud rahwa seas meeleolu waenulik. Üks noormees kõlistanud midagi taskus ja seletanud: „See on papi wiimane kirstunael.“ Teine protesteerinud jutluse ajal: „Mis ta, kurat, seal nii kaua lobiseb?“

„Walgu“ nr. 46, kes nähtawasti selja pappide ning mõisnikkude ees kumardades juba õige pehmeks oli kaswatanud, räägib truualamlikselt, et „kari tahmaste nägudega poisijõmpsiakaid“, tööriides, leiwakotid seljas, olnudki need kärategijad.

Muuseas leiame ajalehtedest waidluse ka selle üle, mispärast Hahn Tallinnast Pärnu sõitis. „Teataja“ tuleb selles asjas otsusele, et ta Pärnu „rewolutsiooni-kuradiga“ maadlema läinud.

„Sakala“ nr. 86 räägib aga, et koguni 4000—5000 „Waldhofi“ wabriku töölist olnud kirikus mürglit tegemas.

See arw näib aga liialdatud olewat.

Teine sarnane juhus oli Tartus — jällegi nowembrikuul.

Selle üle kirjutab „Walgu“ nr. 48:

„Tartust: . . . Juba mitu päewa hoiatati õpetaja Willigerõdet headsoowijate koguduseliikmete poolt. Tema jätku jumalateenistus järgmisel pühapäewal üsna pidamata, pealetungimine, teotus, wõib olla isegi tapmine oodata teda. M.*) wabriku töölisel ja kaabakad **) sepitseda kurja nõu tema wastu. Õpetaja Willigerode pidas aga oma kohuseks hoiatusest hoolimata ametikohust täita.“

*) Mohri.

**) Kodanluse nimetuse järele tähendab ka kaabakas töölist. Minu sõrendus. A. S.

Pühapäeval oli kirik tungil rahvast täis. Väljastpoolt sissetungijad poleks seepärast altari juurde ega kantslisse pääsenud, kuid kurja nõu pidajad olid endid väga kawalasti koguduseliigete wahale poetanud.

Sellejärele, kui altariteenistus takistamatalt korda oli läinud, astus õpetaja kantslisse jutlust ütleva.

Korraga tõttasid kurja nõu pidajad endi juhi märguandmise peale käärkambri ja kantsli trepi wahel olewasse ruumi igast küljest kokku. Kui kogudus õpetajale appi tõtata tahtis, olid rahutuste tõstjad neile juba ette jõudnud, ega lasknud neid kantsli trepi ligi.

Käärkambri uks pandi rahurikkujate poolt rutusti lukku ja koori pealt ronis neile abimehi juurde. Mitu meest ja iseäranis naisterahwad hakkasid jumalakoja teotajatele wastu ning alustasid nendega käitsi wõitlust.

Ennastohwerdaw salgake, kõigepealt naisterahwid, wõitles pealetungijatega kõigest wäest, kusjuures tõuked, pitsitamised ja löögid ei puudunud. Selle aja sees wõis õpetaja asjade seisukorda üle waadata ning otsustada, mis ette wõtta. Kuna naisterahwad esimesed pealetungijad kantsli juurest tagasi tõrjunud olid, tungis rahurikkujate salk ometi wiimaks läbi: pikkamisi aga peatamata rühkisid kallaletungijad treppi mööda kotiga üles. Kui esimesed weel paar sammu õpetajast eemal olid, kargas see üle kantsli ääre alla, koguduse sekka ja palus ennast kirikust wälja lasta ...

Naiste abil läkski „õpetajal“ korda pädak wälkuma panna ja samuti, nagu Hahn Pärnus, nii ruttas ka see mustakuuemees sõjawäelt abi otsima — „korpuse staapi, mis kiriku lähedal asus,“ teatab sama leht.

Hahni palwed ei aidanud, nad täitsid karjalambakesed niisuguse „pühawaimuga,“ mis karjustele endile kardetawaks läks.

Muidugi on pappide truu kannupoiss „Walgus“ tublisti liialdanud, ülistades pappi kaitswate prouakeste „kangelaslikku“ „wõitlust“. Nähtawasti ei tahetud aga nendele haiget teha, selle tõttu pääseski papp koti eest.

Umbes samasuguse loo jutustab „Ristirahwa Pühapäewa Leht“ nr. 51 ka Peterburist, praegusest Leningradist:

„Peterburi Jaani kirikus on 11. detsembril toore wägiwalla abil jumalateenistust segatud ja õpetajat keisripalwe pidamises takistatud. See häbitöö oli nõndanimetatud sotsiaaldemokraatlaste poolt ette walmistatud. Erakonnamehed ja noored tütarlapsed (kuula ja imesta! kus poisikesed, kus jälle tütarlapsed! A. S.) — kuulu järele umbes 200 — jaotatud kaheksasse salkkonda ja määratud igale salgale oma seisupaik nii ülewal kui all kirikus, kuna kõige suurem „eelwägi“ altari läheduses aset wõttis. Kui õpetaja Kallas pärast jutlust järgnewas altariteenistuses keisripalweni jõudis, seal kostnud rewolwripauk ja hüüded „maha! maha! — õpetaja kotti!“ ja muid sellesarnaseid käratsusi, mida wõimata on kirjeldada; altari ligidal seisew „eelwägi“ lähenes, lai punane kott awatud, altarile, aga enne, kui ta oma nõu sai täita, oli altari ümber kindel ring n a i s t e r a h w a i d (jälle! A. S) asunud, need ütlesid julgelt, et nad ennemini ennast surmata lasewad, kui oma õpetaja piinajate kätte annawad. Sel kombel pääsis õpetaja käärkambrisse ilma puutu-

mata. Kära waigistamiseks hakkas orelimängija „Meil tuleb abi jumalast“ mängima, aga seda olid mässumehed just arwanud ja hakkasid sellesama wiisiga toorest mässulaulu laulma*), kuni politsei kohale jõudnud, mille peale rahwas laiali läinud. Ajutiseks jääb nüüd jumalateenistuse pidamine Jaani kirikus seisma.**)

Sama pappide lehe number laseb nagu enda pilkeks jällegi läbi ühe prowokatsioonilisest walest haisewa kirjatüki — Moskwa ülestõusu kohta, millest räägib järgmist:

„... Nagu nüüd ilmsiks tuleb, on eestwedajad ainult teisi mässule kihutanud, aga ise ei ole mitte wõitlusesse läinud. Niipea, kui selgeks sai, et mäss nurja läheb ja mässulisi kinni hakati wõtma, ruttasid ninamehed Moskwest minema.“

Papid, nähtawasti, ei suuda omale ette kujutada, kuidas „nina-mees“ olla ja parajal ajal päkkadele mitte walu anda wõimalik on. Nende Hahni ja Willigerode teod on neil elawalt meeles, kes jumala mõõtmata wäe peale lootma ei jäänud, joostes abi otsima „nõdrade, patuste inimeste“ sõjawäelt.

Kas ei wõinud pappide „jumal“ kallaletungijaid pimedusega lüüa, nagu piibli muinasjutus Loti maja piirajaid?!

Kuid missugune on tõde Moskwa ülestõusust? Tõde on see, et juba enne Moskwa ülestõusu wiisid sandarmid suure hulga Moskwa tööliste juhte wangimajja omale piinata, tõde on see, et tsaariwalitsus 1000 inimest weel siis uulitsatel maha tappis, kui „mäss“ juba maha surutud oli, kuna paljud tuhanded wangi pandi, Siberisse saadeti. Miks ei räägi papid Semjonowski polgu werekoerte tegewusest Moskwas? Miks õnnistab pappide leht tööliste kallal korraldatud weresauna ja mõnitab nende tööliste üle, kes sellest weresaunast põgenesid?

Sellepärast, et papid ka oma kurnamiswõimaluste juures juba wärisid, kartes, et tööliste rewolutsioon nendelt mõisad ja kurnamiswõimalused käest wõtab.

Sellepärast tundsid papid meeletut rõõmu selle üle, et Moskwa ülestõus nurjus, ja töötasid suure õhinaga selleks, et töörahwa wabaduspüüded saaksid wereojadesse uputatud.

Papid wõisid Eestimaal siiski õnne tänada, et nende endine pimestustöö, nende umbrohu külwamine häid tagajärgi oli annud. Hoopis teistsugused lood olid aga Läti mustamantlimeestel, kelle saatust Eestimaal ametiwennad hirmujudinatega silmas pidasid.

„Ristirahwa Pühapäewa Leht“ toob need sündmused ka oma karjalambakestele mäletse, neid on igas lehes. Wõtame mõned näiteks (nr. 20):

*) See laul käis nii: „Ei saa me abi keisri käest, kes rahwa waewast elab!“

**) Mida 1905. aastal „sotsiaaldemokraatlasteks“ nimetatud töölisel läbi wiia ei suutnud, seda tegid nüüd oma wõimu abil kommunistlised, töölisel. Nüüd on „jumalateenistus“ end Jaani kirikus igawesti seisma pandud ja selles majas asub stn. Järna nimeline Tööliste Kultuurimaja. A. S.

„Kuuhmata häbitöö pandi 8. mail Lastohni kirikus toime. Kirikusse oli palju mehi ja naisi ilmunud punaste lippudega. Pärast jutlust hakkasid määratsejad mässulisi laulusid laulma: orelimängija tõmbas kõik registrid lahti, et määratsejate laulu lämmatada, aga tema kui ka lõõtsatallaja kisti wägiwaldselt oma kohtade pealt ära. Õpetaja palus inimesi tungiwalt, et nad jumalateenistust rahuliselt laseks lõpetada ja läks käärkambrisse. Waheajal aga oli üks punase näokattega mees kantslisse läinud ja pidas seal ägeda mässukõne, kuna rewolwrite ja püsside ning põueodadega ehitud mehed kantсли ümber wahti pidasid. Ka kõik kiriku ukсед peeti kinni ja keegi ei tohtinud wälja minna. Pärast mässukõnet mürises kirikus kole kiidukaja ja siis wast lasti ukсед lahti.“

Edasi leiame teise teate (nr. 25), et Landohnis (mitte eelmisega wahetada) on papp Doebner kantslit maha kistud ja rongikäigu ees punast lippu sunnitud kandma.

Kõikide sündmuste kokkuwõttena leiame („R. P. Leht“ nr. 24) pikema sõnumi, millest wäljawõtte toome, mis järgmist kõneleb:

„Kohutawaid sõnumeid tõiwad wiimastel nädalatel ajalehed Läti-maalt, päew päewalt lähewad need kohutawamaks. Salgakene mässajaid läheb astub kirikusse teiwad ja nuiad käes ning rewolwrid taskus (aga kust pagana kohast see „kole kiidukaja mürin“ tuli, kui „mässajaid salgakene oli“. A. S.): õpetajad lüüakse kantslis ja altari ees maha, neid haawatatakse, neid kistakse kirikutest wälja, neid sunnitakse mässajate eelkäima*), wõi astub mässaja ise kantslisse ja peab seal kohalt, kust nii kaua, kui meie kirikud olemas on, Jumala sõna kuulutati (paruni sõna! A. S.), Jumalat teotawat mässu kõnet. Häbemata sõnadega sõimatakse riigipead ja walitsust, kellele nad ise kümne aasta eest oma kätt taewa poole tõstes truudust wandunud.**)

Millega seletasid niisuguseid asju kurnajad ise? Sakka mõisa proua von Löwis of Menar (Wirumaal) seletas teenijatele ja moonanaistele palwetunnil, et selles kõiges „keiser süüdi on. Poleks tarwis olnud nii palju lätlastele koole lubada.“

IV. Pappide koostöö karistussalkadega

Mustakuumeestel oli oma palweitete ning wööründrite agentuuri, samuti ka pihtimise abil palju materjali kogutud üksikute tegelaste kohta, et siis „wiindale käsule“ („sina ei pea mitte tapma“) üks mehine lärts wastu silmi sülitada, kui tuleb selleks paras aeg. Niisugune aeg tuligi. Siis oli mustakuumeestel palju tööd. Nad olid kolmes pealiigis, kuid tegid parajal juhusel ka kõige kolme liigi tööd, see on: 1) hõürsid rõõmu pärast

*) Kõige nurjatum on pappide meelest aga see, kuna paljud oma rāpase elunatukese eest wārisedes seda ka tegid, mitte ainult seda: kandsid punast lippu ja laulsid „hirmsaid mässulaule“.

**) Jälle sama targutus. Kui keegi oleks käe tõstmata jätnud, siis oleks ta Siberisse saadetud. A. S.

käsi ja parastasid, kui poodi ning weristati wabadustihkawaid töölisi ning talumehi; 2) muretseisid karistussalkadele nende oma karjalammaste nimekirju, keda wastlapäewaks maha taheti tappa ja 3) käisid ise ühes karistus-salkadega tapmas. Esimese punkti alla kuulub ka oma „jumala“ „ihu ja were“ kauplemine surmaminejatele, mida rõhuw enamns nendest wastu ei wõtnud.

Algame „kähõõrumisest.“

„Ristirahwa Pühapäewa Leht“ nr. 3, 1906. a., räägib, et Jõhwi alewis ja ümberkaudu wõetud hulk inimesi kinni ja korjatud ära sõjariistu. „3 Jõhwi ja 2 Lüganuse kihelkonna meest, kes keisrit teutasiwad, lasti maha“, — teatab leht rahuldustundega ning jätkab siis edasi: „Et nüüd siin rahu walitseb, selle eest on sõjawäge tänada, kes siin wäsimata tegewuses on olnud. (Minu sõrendus. A. S.). Ka naisterahwad wõtawad sellest liikumisest osa, mõned nende seast on ära põgenenud, teised on politsei ülewaatuse alla pandud“ . . .

Üks neist „keisriteotajatest“ olnud Jõhwi kaupmehe sell, keda süüdistatud apteegi eest kroonukulli mahawõtmises. Pealekaebajaks olnud keegi alewisaks, kes süüdistatawa peale armukadeduse pärast wiha kannud. Papp Christoph teadnud mehe süütust, seda tõendanud ka neli tunnismeest wandega, kätt taewa poole tõstes, nagu pappide ja tsaari seadus nõudis, kuid mees lastud siiski maha. Papp pakkunud ka sellele oma werist kaupa, kuid mees ei olewat wastu wõtnud. Lastud ühes mitme teisega maha. Mahalastute hulgas olnud ka Puru wallawanem Keremann, kes terwes ümbruskonnas lugupeetud mees olnud ja kelle ainus süü selles seisnud, et papil tema wastu millegipärast weidi waenu olnud. Jõhwi parun Gerard de Soucanton, wõi nagu rahwas nimetanud — parun Siirak Suka Anton, ei olewat luba annud oma maa peal maha lasta, sest ta kartnud, et rahwas hakkab kätte tasuma.

Papp Christoph aga seletas siis:

— Minu karrjasmaal on rruumi küll! (ta kõristas „r“ tähte õige tegewasti). Lastigi siis mehed hingekarjase „karrjasmaal“ maha!

Christoph annud kodus oma pererahwale walju käsu, et kui ta õhtul kauaks jääb, siis tehku proua ise uks lahti. Teenijad argu end sellepärast tülitagu.

Missugune mõistlik mees! — mõtleb lugeja, kuid kuulake edasi:

„Härä“ tulnud kord jällegi hilja öösel koju. Proua olnud õhtusest „pummelungist“ wäsinud, ega pole kella kuulnud. Tüdruk läinud ust lahti tegema ning ehmatanud. Uksest tulnud sisse ohwitser, kelles ta toas lambiwalgel „õpetajahärä“ ära tunnud. „Hingekarjane“ käinud ohwitseri mundris ühes karistussalkadega oma koguduses sikkusid lammastest lahutamas, sellepärast hõõruski pappide leht rõõmu pärast käsi, et Jõhwi ümbruses jälle „rahu“ walitsema pandud.

Ja edasi räägib sama leht:

„ . . . Lootuse järele hakkab petetud rahwas pea aru saama, et ta ainult jumalast seatud (minu sõrendus — A. S.) seaduslisel teel kosuda ja edasi jõuda wõib.“

Seda „jumalast seatud“ korda kindlustasid jõudumööda ka teised papid. Lüganusel (Wirumaal) oli papiks Walther, suure kaswuga ja suure habe-

mega mees. Sellepärast ei olewat ta ise, äratundmist kartes, karistussalkadega julenud kaasa minna, waid saatnud poja Maidla walla mehi rahustama (samas kihelkonnas). Rahustatawad aga oodanud tee ääres metsas ja annud rahustajatele tuld. Papi poeg saanud surma.

Kui rahustatud rahustajat öösel koju toodud, siis sundinud papp wana kellameest Paud kella lööma minema.

Kellamees, kes oma ametist hoolimata „punane“ mees olnud, wastanud, et tema öösel torni ei lähe.

— Kes siis su hinge tornis wõtab? — küsinud wihane papp, ning lisanud weel „seletuseks“ teise küsimuse juurde: — Ja mis see sinu hing siis minu koera hingest parem on?

— Saatke siis oma koer kella lööma! — wastanud tõrkjas kellamees ning kadunud.

Karistussalgad ei saanud kõigest otsimisest hoolimata Paud kätte.

Eespool nimetatud Kose papp von Hörschelmann (Harjumaal) pidanud leeripoistega loomuwastast sugulist läbikäimist. Wallawanem Wahtmeister teinud kord koosolekul selle üle märkuse, et „õpetaja noomib õige iseäralikul wiisil leeripoisse“. Wahtmeister lastud selle tagajärjel maha.

1906. a. Ioeme „R. P. Lehest“ nr. 33, et 30. juulil määranud konwent endise Kose õpetaja von Hörschelmanni Saaremaale, kihelkonna õpetajaks. „Kodumaal“ saanud see prohwet juba liig kuulsaks.

Üks naine, kelle mees ilma põhjusega maha lastud, läinud praost Thomsoni („Ristir. Pühap. Lehe“ toimetajale) oma õnnetust kurtma. Papp wastanud:

— Issand wõtab kust ta saab!

Tsaariwalitsus, mõisnikkude ja pappide bande ning nende ihukaitsjad — karistussalgad olid see „issand“, kellel waja oli töötawa rahwa werd! Wõtsidki, kust said, ning papp õnnistas kaasa.

Umbes samasugune lugu kui Jõhwis, tulnud ka Raplas ette. 1905. a. olnud seal papiks von Girgenson, kes agaralt ühes karistussalkadega töötanud.

Kui parun Budberg ära tapeti, siis ähwardanud von pastor kõik talud maha põletada, mida ta kantslist niisuguse suure waimustusega jutluses maha pajatanud, et kuulajatel jube hakanud.

Kui siis ammuoodatud karistussalgad lõpuks Raplasse jõudnud, siis olnud pastor von Girgenson nendele weretöödele agar kaasaaitaja. Palju inimesi lasti papi näpunäitel maha, palju pekseti waese omaks.

Mahalaskmise jaoks ei olewat ka siin mõisnikud kohta annud, samuti nagu Jõhwiski, siis lasknud papp need jumalameelepärased toimetused kirikumõisa maal ära teha.

Hiljem tehti selle kohta laul, mis osaliselt kaasaegsete mälestuses alal on hoidunud.

Alalhoidunud osa on järgmine :

(Wiisil: „Üks paigake siin ilmas on“.)

Kui meie Rapla alewis
Ta sellid hallis kalewis,
Ja vonnid lärimütsiga,
Küll tegid kolli matsiga.

Küll hale oli näha see,
Kui wiidi piinapaigale
Neid vonni wihaaluseid,
Kel põletati talusid.

.....

Just õpetaja akna all,
Kus jõe kallas nii kui wall,
Seal kaswab üksik lepapuu —
Tast rääkida teab rahwasuu.

See õpetaja seatud lepp,
Tal õigus kanda leina krepp;
Ta küljes mitmed surmatud,
Kes ennem piinal kurnatud.

Neid ilma kella helita
Ka kästi handa kolida,
Sest õpetaja sõna kalk:
„Surm, see on matsl patu palk!“

.....

Teiste seas lastud maha ka Järwakandi walla Kukoja talu peremees Prits Oja, kes liikumisest hoopis eemal seisnud, kuna ta ise kiriku wöörmünder olnud. Kaua olnud selle mehe mahalaskmise asi tume, kuni lõpuks selgunud, et ta papile wastu waielnud, kui see kirikumõisa metsa tahtnud müüma hakata, kuna tal olnud waid selle tarwitamiseks õigus, mitte müümiseks.

Katkenud siiski jälle talupoegade kannatus ja wihatud papi wastu peetud tasumisplaane. Lõpuks lastudki talu tee äärest pauk järele, mis aga ainult ühe silma ära rikkunud.

Lõpuliikult purustatud autoriteediga ja ühe silmaga kolinud Girgenson Raplast ära. Asemele tulnud Liiw, kes need karjalambakesed jälle mõisnikkude ja tsaari lambalauta tagasi meelitanud, keda Girgensoni tegewus kiriku musta mõju alt eemale oli peletanud.

Kuuldawasti olewat sama Rapla ühesilmaga Girgenson mõne aasta eest mööda meie Kaukasuse eesti külasid ringi kolanud ja asunikkudele „armuõpetust“ kuulutanud.

Waatame nüüd, kuidas käis nende meeste käsi, kes Juuru kirikumõisa koosolekul mustasaja asutamisele alla ei olewat kirjutanud. Meil on teateid kahest mehest. Ühe nimi oli Hans Kakadu, teine Hans Tutt, keda oma külas „sepa Tutiks“ nimetatud.

Mehed pärinud mõisas, et mis asi see mustsada on, kelle vastu meil organiseerida tuleb? Papp Brasche ei olewat sellest midagi rääkinud, waid nõudnud allkirju. Mehed aga pärinud edasi: „Mis mustsada see on?“

Selle eest wiidud mõlemad mehed, kuigi nad, olles jõukad pere-mehed, rewolutsionärid ei olnud, ikkagi witsanuhtluse saamiseks piinapingile. Neid päästnud waid mingisugune õnnelik juhus, et neid eluaegseteks wigasteks ei peksetud. Mis-juhus see oli, selle kohta puuduwad kindlad teated, wõib ainult oletusi teha. Oletused on aga niisugused, mille juures weel sama papi uutest metsikustest peab rääkima.

Brasche olnud wihane kohaliku weneusu preestri peale, kuigi nad mõlemad oma jutu järele ühe jumala sulased olid. Wahe seisis ainult selles, et igaüks orjas oma jumalat isesuguste wiguritega. Wiha põhjuseks olnud nähtawasti wõistlus, sest weneusu papid wähendasid tublisti lutheriusu „jumala“ kumardajate igapäewase leiwa kanikat.

Siin olnud weel kolmas mees — Juuru walla jõukas talupoeg Müllermann, kes milgi kombel liikumisesse segatud pole olnud.

Müllermann olnud heas wahekorras weneusu preestriga, kuid kas selle wõi mõne muu põhjuse pärast olnud Braschel tema vastu wimm, mis sellega lõppenud, et papp ka Müllermanni ühes teistega karistus-salkade kätte toimetas.

Weneusu papp pani kõik rattad käima, et sõpra päästa ja ühtlasi ka wõistlejale wingerpussi mängida. Wõib olla, et tal korda läks sama wingerpussiga ka kahte eelnimetatud Hansu päästa.

Igatahes tõsiasi on see, et nad Brasche wagadest soowidest hoolimata peksust on pääsenud. See ei tähenda muidugi, et wene papid karistus-salkade vastu oleksid olnud wõi töörahwa nottimises lutheri pastoritest maha oleksid jäänud. Käesolewal juhtumisel on tegemist isiklise jonniga pappide wahel.

Wiljandis kaebanud preester Hink Aleksandri kooli juhataja Raamoti ja -õpetaja Liigandi peale, ainult suure waewaga läinud nendel karistus-salkade ohwritel korda ilma piinata pääseda.

Koeru kihelkonnas tapetud jõuluõhtul taluperemees Jürmann kahe pojaga ära. Kuigi papp von Haller nende süütust teadnud, ei olewat ta katsetki teinud neid päästa, waid läinud nendele ainult „jumalaarmu“ andma. Jürmanni raskejalgne naine jäänud selle weretöö tagajärjel nõdra-meelseks.

Papid ruttasid arweid õiendama kõikidega, kelle vastu oli kas wõi tilgakene isiklikku wiha, klassiwaenust ja rewolutsiooni kartusest rääkimata.

Papid teenisid 1905. aasta rewolutsioonis õigusega ära tsaari ja mõisnikkude õuekoerte, palgaliste, suuwoodrite nime karistus-salkadega koostöötamise eest. Töörahwa tapmise eest pole aga werekoerte aunimi nendele tõepoolest üleliigne, waid nad on selle „ausalt“ ära teeninud.

V. 1905. aasta järelepäewad

Pappide tegewus 1905. aastal löi suure hoobi terve kiriku tegewusele. Töörahwast nägi, et papp samasugune klassiwaenlane on kui mõisnik, ta nägi ka seda, et see klassiwaenlane hoopis peenemate abinõudega töötab, kui mõisnikud wõi tsaari politsei. Selle tagajärjel olid paljudes kihelkondades kirikud kaua aega nagu boikoti all; inimesed ei läinud kirikusse, kui mitte arwata mõnda üksikut palweeite. „Ristirahwa Pühapäewa Lehes“ nr. 5, 1906. aastast, kirjutast keegi palweonu Wigalast (arwatawasti oli ta ise kohalik köstripapa):

„Kui ma sel pühal kirikus waatasin, kui esmaspäew nuhtlus oli: kõik koorid olid noortestmeestest tühjad, pinkides olid mõned lapsed ja wanad. Naisterahwaid oli õige palju kirikus, mustad rätikud peas.“

Koorid olid noortestmeestest tühjad, pinkides istusid mõned lapsed ja wanad, seega ei saa uskuda, et naisigi „nii suur hulk oli.“

Paljudes kohtades olid kirikud selle sõna tõsisel mõttes boikoti all; inimesed ei läinud kirikusse, kui mitte arwata mõnda üksikut palweeite.

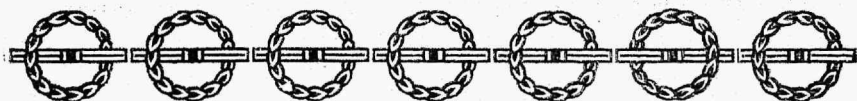
Lahkuskude tegewus muutus aga hoopis elawamaks. See on niisugune uus pimestamise abinõu, mis paremini suudab usklikke kapitalisti, suursurnaja mõju alla tõmmata, kui ametlik usk, sellepärast püüdsid walitsetwad kurnajatekihid seda suure agarusega laiali laotada.

Tuli ette juhuseid, kus mõisnikud baptistide palwetundisid organiseerisid, muidugi mitte alati ise, waid oma lähemate suuwoodrite abil. Ka jutlustajad — „wennad“ olid eestlased. Tuttawad on üle Eestimaa igasuguste Pisingute ja Maasingute nimed, kes mööda maad palwetundidel ringi kolasid ja töötawa rahwa, eriti naiste seas usuhullustust istutasid.

* * *

Tuli 1917. a. rewolutsioon. Töölistel oli wärskest weel silma ees see weri, mida walasid karistussalgad pappide abil (papid tegid ka 1917. aastal oma musta tööd), sellepärast ei tunnud pappidele ega usule nendest kaasa küll keegi, kui suur Olewiste kirik Olewite rahwamajaks muudeti. Ei tunnud töölised kaasa nendele mustadele lindudele ka 1918. aastal, kui neid tabas kõigi klassiwaenlaste, kõigi kontrewolutsionääride saatus ja nad soojadest pesadest lähenewa töörahwa wiha eest pidid jalga laskma. Ent Narwas, Tartus ja Wõrus pidasid endistes kirikutes, endistes waimlise umbrohu salwedes uut „jutlust“ töörahwale töörahwa klassiwoitluse juhid. Rääkisid proletaarse rewolutsiooni õpetusi. Rääkisid, et ainult töörahwa enda woim annab töörahwale teadust, mis purustab usu köidikud ja annab pappidele ühes nende leiwaisadega ja tugegeda surmahoobi. Siis ei tunnud töörahwa seast keegi pappidele kaasa. Weel enam ei tunne töörahwas neile nüüd kaasa.

A. Sagittarius

Tallinna turul*)

16. oktoobril langenute mälestuseks

(Ilmus wististi 1905. a. 16. okt. asjus wäljaantud lendlehes)

Metsa raiutakse — haljast metsa.
Wanad männad seiswad tõsiselt.
∴ Walus waatawad nad üles taewa,
abi ootawad nad ülewalt. ∴ (korrata)

Murupinda katab wenna weri,
mis nüüd waland mõrtsukalik kuul,
∴ Kisendab siit üles taewa poole.
Lindki laulab leinalaulu puul. ∴

Tuhandete suust siin kostab kaebtus,
kostab üle linna, üle maa.
∴ Walutundmus täidab iga rinda,
täidab silmi pisaratega. ∴

Õigus, õigus, õigus! Kus sa wiibid!?
Oled magama siin jäänud sa?
∴ Kes siin püüdsid wabaduse poole,
need on pidand süüta suréma. ∴

Ärka, õigus! Tõde, tõuse üles!
Juba küllalt oled magand sa!
∴ Sa ei wõi weel maha olla löödud,
sina pead, jah pead, weel elama. ∴

Metsa raiutakse — haljast metsa . . .
Wanad männad seiswad tõsiselt.
∴ Walus waatawad nad üles taewa,
abi ootawad nad ülewalt. ∴

Metsa raiutakse sellepärast,
et ka õigusi siin nõudsid puud.
∴ Mida peale kihuste neil polnud,
Ei nad tahtnud tõesti mingit muud. ∴

*) Käesolewad luuletused 1905. aastast, mis tänases numbris ja edaspidi awaldame, on sm. Juhkumi poolt põlise Tallinna proletaarlase sm. Eesopi (kes walge Eestii päewil musta terrori ohwriks langes) rewolutsioonilaulude kogust wälja kirjutatud ja ajalookomisjonile antud. Need ja teised sarnased luuletused on meie töörahwa waimusünnitus ja wääriwad meie tähelepanu. Palume sellepärast kõiki seltsimehi, kel sarnaseid materjale olemas, neid ajalookomisjonile saata.

Toim.

*Metsa raiutakse sellepärast,
et ta wara oli mühamas.
∴ Ja et oma wõimsa mühinaga
kõik siin unekaisust äratas. ∴*

*Metsa raiutakse sellepärast,
et ta juba waljult mühises.
∴ Et ju öösel pimedas ta julges
laulda päikesest ja priiusest. ∴*

*— Nüüd on tõusnud wabaduse päike —
hellal ilul ilmus taewa ta.
∴ Aga langenute elukäike
uuendada enam ta ei saa. ∴*

*Metsa raiutakse, aga seemned
warisesid waikselt mullasse.
∴ Et sealt tulewikus uue jõuga
uued puud kord tõuswad kalmule. ∴*

*Wabaduse ohwritele nemad
mühisewad wiisil wägewalt —
∴ Au ja kiitust! Tapjatele aga —
igawesti põlgust laulawad. ∴*

*Olgu muld teil' kerge, minu wennad,
hingage mu õed rahuga!
∴ Teie mälestus ja teie aade
jääwad igawesti elama. ∴*

Meie käik

*Käed rusikas, hambad pigistan kokku.
Pea walutab tuimalt kui tardudes.
Tee libe ja porine, jalad on nõrgad,
õhk raske, rind tõrgub hingates.*

*Maa-aluse keldri kitsast käigust,
kui tungiks me roomates ülespool,
kus nagu walgem, nagu wabam,
kust tuleks nagu wärskem õhuwool.*

*Siin mõned karjuwad, hüüawad appi,
ja needwad ja hotgawad udu sees.
Kuid aitajaid pole ja päästjaid ei tule,
ma komistan, surnukehad on ees.*

**Käed rusikas, hambad pigistan kokku.
Pea walutab tuimalt kui tardudes.
Tee libe ja porine, jalad on nõrgad,
õhk raske, rind tõrgub hingates.*

Margareeta

Margareeta paks ja ilus,
aasta seitsme-sajane.
Kuid ta paksu müüri wilus
surm on saanud mitmele.
Margareeta on nii waikne, waga,
ei ta waikust keegi segu;
ei ta saladusi awalda,
mille läbi kahju tall' wõiks sündida.

Mööda läinud aja jooksul
Margareetad tundma said.
Palju rahwast, kellest mitmed
eluajaks sinna jäid.
Margareeta on nii waikne, waga,
ei ta nõua uurimisi taga;
wana saladusi warjab ta
oma kindla, paksu müüriga.

Margareeta karedusi
on nad küllalt maitsenud.
Aga nende palumisi
pole iial täidetud.
Margareeta on nii waikne, waga,
ainult seestpoolt kuulda aga:
kostwad õhkumised — nende hää!,
keda tume saatus ootab sääl.

Kurwastust ja wiha tundwad
Margareeta armsad nüüd,
waikselt lõpu-otsust oot'wad
need, kellel pole süüd.
Margareeta on nii waikne, waga,
püssimehed iga nurga taga
ähwardawad möödaminejaid,
kartes pommimehi — mässajaid.

„Wanemuise“ awamisel

Kui Eesti rahwas raskel aal
peost suhu pidi sööma.

Siis „postipapa“ Taaramäel
nut Wanemuist läks looma.

∴ Läks aga laia lärmiga,
läks oma kuulsa koodiga. ∴ (korrata).

Küll kihus kodanlaste parw,
kõik torud pandi hüüdma.
Ja rahwuslaste sõjasarw
see pidi rahwast püüdma.

∴ Läks aga laia lärmiga,
läks aga kuulsa koodiga. ∴

Küll tuli Narwast, Nuustakult,
küll Wirtsust, Wööbsust mehi.
Ja Lindanisa tänawalt
wa mustasaja põhi.

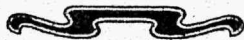
∴ Läks oma käärikotiga,
läks oma määrdepotiga. ∴

Mustsada papat kecrutab
nüüd käki-woki waltsil.
Ja Wanemuine naeratab
täis rõõmu laste tantsil.

∴ Uhtsa tsa, lass lennata,
rahwas wõib küllalt weel kannata. ∴

H. Pöögelmann.

(Ilmus 1906. a. „Sõnumites“.)

Eestimaa kubeneri Lopuhini aruanne 16. okt. 1905. a. Tallinna sündmustest tsaari siseministrile*)

(Politseidepartemangu arhiivi materjal)

S. A. M.

Eestimaa kuberner
20. okt. 1905. a.
№ 516.

Siseministrile

13. oktoobri hommikul hakkasid kõik Tallinna Balti raudteejaama teenijad ja töölised streikima, raudteeliikumine Tallinna ja teiste linnade wahel katkes. Läksin otsekohe ise raudteejaama, et selgusele jõuda streigi wõimaliku kestwuse üle ja, mis mulle kõige tähtsam oli, et streikijate meeleolu teada saada. Neid kõiki kokku kogudes sain ma nendega seletamise teel teada, et neil puudub teadlik arusaamine streigist, mis tekkis ainult kõikide Wenemaa raudteede streikide mõjul. Nende meeleolu oli täiesti rahulik. Streigi juhuse, tema tekkimine wälise olukorra mõjul, ilma et töölised tema praktilisest tarwidusest aru saaksid, on alati paremaks pandiks korratuste tekkimiseks kihutustöö mõju all ja sellepärast juhtisin ma teenijate ja tööliste tähelepanu sellele, et mul tingimata tarwilik on nende streigi mõtet ja eesmärki wälja selgitada ja panin neile ette otsekohe kokku koguda selle küsimuse arutamiseks ja nõudsin, et nad raudtee waranduse kaitsmise endi peale wõtaksid. Warsti ilmuski minu juurde streikijate saatkond ja teatas, et nad minu poolt ettepanud küsimuse läbi on arutanud, mingisuguseid poliitilise iseloomuga nõudmisi üles ei sea, soowides ainult majandusliste nõudmiste rahuldamist, mis raudteeteenijate saadikute teatud kongress üles seadis ja wõtawad raudtee waranduse kaitsmise ja korrapidamise raudtee päralt olewal maal alal oma peale. Ainult raudteetöökodade töölised ütlesid niisugusest warandusekaitsmisest lahti, kartes peasjalikult rõõwliste ja waraste poolt wägiwalda ja palusid, et walwet pidama saaks pandud sõjawäelased, et töölisi ei saadaks süüdistada raudteewaranduse laialikandmises, mis ka minu nõudmisel wiibimata sai täidetud.

Teadaannetes, mis raudteeteenijad ja töölised mulle saatsid, lubasid nad täielikku korda pidada. Kord ja rahu walitses ka teistes Tallinna wabrikutes ja tehastes; ainult „Wolta“ mehan. wabrikus oli kohalise iseloomuga streik, mis tekkis meistri ja tööliste wahelise kokkupõrke tagajärjel. Kokkupõrkeks ei olnud mingisugust põhjust, selle wabriku tööliste keskel oli märgata suurt ärewust ja wõis karta, et nad katsuwad seisukorrast, millesse nad endid mõistmatult pannud, wäljapääsu otsida oma streigile üldisema iseloomu andmise teel, katsuwad üles tõsta oma streigi toetamise küsimust wabrikute ja tehaste ning raudteede poolt ja tõmmata enestega kaasa, kui just mitte kogu linna töörahvast elanikke, siis suurema osa nendest. Sel korral wõis korratusi oodata. Sellepärast

*) 16. oktoobri 1905. a. Tallinna sündmuste üksikasjalik kirjeldus ilmus läinud aastal „Klassiwoitluses“ (nr. 123—126). Siinkohal toome tolelaegse Eestimaa kubeneri Lopuhini aruande tsaari siseministrile terwelt ära.

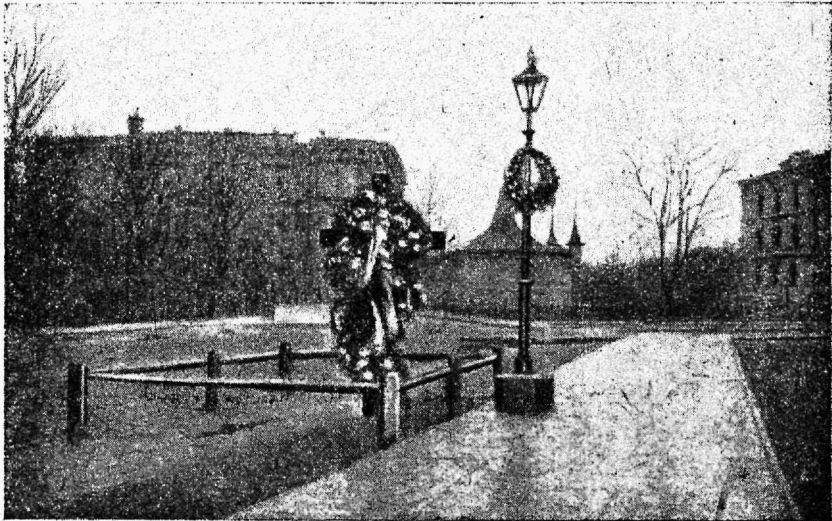
läksin 13. okt. päewal garnisoni ülema, 89. Belomorski jalawäepolgu komanderi, polguülema Borissowi juurde ja palusin teda igaks juhtumiseks kõigi Tallinnas asuwa kolme polgu wahilolewad roodud wäljasaatmiseks walmis hoida ja tegin korralduse, et politseimeistri esimese kutse peale ruttaksid sõjawäe komandod nende minu poolt, polguülemale Borissowile äranäidatud riigi- ja linnahoonete kaitsmisele, mille wastu rahwahulkade wägiwallateod wõiwad juhitud saada. Polguülem Borissow teatas mulle sel puhul, et pool Tallinna garnisonist on Peterburki kutsutud ja sinnasaatmiseks juba sõjalaewadele paigutatud. See sõjawägede ärakutumine sündis ilma minuga ja Tallinna garnisoni ülemaga läbirääkimata, ja ei tema ega ka mina ei saanud Peterburgi sõjawäeringkonna staabilt mingisugust järelepärimist asjade seisukorra üle Tallinnas, ega ka selle üle, kui palju wõib tema garnisoni wähenendada. Et pool garnisonist (kuus pataljoni) Peterburki kutsuti, jäi Tallinnasse ainult ligi 1.500 alamwäelast, selles arwus ka tööroodud, nii wäheste ohwitseride arwuga, et mõned roodud isegi weltweeblite juhatada jäid. Üksikute rootude, poolrootude ja wswootude üksteisest kaugel asuwate asutuste kaitsmiseks määramise tagajärjel oli wõimalik uulitsatele korratuste mahasurumiseks ligi 300 alamwäelast wahetuseks määrata, mis kujutas suurt jõudu liitunud salkade wastu tegutsemiseks ja oli nõrk wäikeste, killunenud salkade wastu wõitlemiseks. Wõimude korraldusel olewate sõjawägede arw oli niiwõrd wäike, et, näiteks, linna gaasiwabriku kaitseks salkade wägivali wastu wõis Borissow määrata ainult 12-inimeselise wswoodu, mis-sugusel asjaolul oli suur tähtsus järgnewate sündmuste arenemisel.

Teade sõjawägede Peterburki kutsumisest lagunes kiiresti linnas laiali ja tõi ilmsile kuulujutu, et Tallinnast on kõik sõjawägi ära läinud. Selle teate ja meeoleu mõjul, mis streigid ja rahutused tekitasid, lagunes imekiiresti ja tõsiselt ühe osa Tallinna elanikkude keskel kabuhirm laiali, kuna teine osa äärmiselt jultunuks läks oma jõu tundes. 14. okt. päewal kutsusin kõikidest wabrikutest ja tehastest tööstewanemad oma juurde, kuid pooled neist ei ilmunud. Tahtsin neile jutuajamisega teatawaks teha samal päewal telegrahwiteel saadud kõige kõrgemat käsukirja walitsewale senatile koosolekute kokkukutsumise korra asjus, et püüda nende ärewaid meeolusid ja tundeid uue seaduse tarwitamise teele juhtida, neile selgeks teha tarwidust rahulikuks jääda ja ära kasutada seda seadust ja sel teel järk-järgult wabrikute üldkoosolekutelt üle minna kooskäämistele töötubades, sealt edasi üldkoosolekutele tööliste organisatsioonide kawade teadlikule wäljatöötamisele, mille tegewuse luba paratamata oleneb järgnewast seadusest, peale selle, kui koosolekute luba juba antud.

Kogu kubermangu walitsemise aja wältel on mul kaunis sagedasti Tallinna wabrikute ja tehaste tööstewanemaid wastu wõtta tulnud, ja ma tundsin neid hästi, aga 14. kuupäewal olid need inimesed niiwõrd muutunud, kuigi needsamad inimesed, ja täiesti teistsuguste waadetega, arwamistega ja täiesti teistsugused minu kui walitsusewõimu wastu. Mul läks siiski korda nende meeoleu muuta. Ma olin kindel selles abinõus, kuid just selsamal ajal tuli teade, et linna piiridest wäljaspool olewa „Dwigateli“ wabriku töölisel kõik korraga streikima on hakanud, ja sealt möödaminewa raudteetelegrahwi postid maha kiskunud. Otsekohe sai meie kokkulepe polguülema Borissowiga täidetud kõigi riigi ja seltskond-

liste hoonete sõjawäe kaitse alla wõtmisega. Keset linna, pritsimajas, peawahihoones, kui ka mitmes kasarmus olid tagawaraosad walmis seatud, kes esimese nõudmise peale uulitsale politseile abiks pidid ilmuma. Polguülema Borissowi ja minu wahel oli tingitud, et igasugused wägivallateod rahwa poolt tulewad kõige karmimate abinõudega maha suruda, tarwitusele wõttes sealjuures laskeriistu.

Sel ajal, kui wäike grupp „Dwigateli“ töölisi raudteetelegrahwi postid maha lasksid, läksid teised kõik mitmele poole laiali; mõned neist, wäikeste gruppidena, 3—6 inimese kaupa, sammusid linna poole; nad läksid täiesti rahulikult, katse neid laiali ajada oleks ainult korratusi sünnitanud. Kella wiie ajal õhtul läks juba pimedaks ja uulitsatel pandi gaasilambid põlema. Salkkond tundmatuid isikuid kogus äkitselt kesklinnas asuwa sõjariistade ladu ümber, purustas aknaklaasid, tungis sisse ja wiis osa sõjariistu ära. See oli korratuste algamisele märguandeks.

Uueturu tapapaik Tallinnas

Kürest tekkisid mitmes kesklinna raionis (alewid jäid rahulikuks) tööliste ja paljasjalgsete salgad, algas kaupluste akende lõhkumine, sissetungimine, rööwimine.

Selsamal ajal said ka korratuste kohale sõjawäekomandod kutsusud. Peagi liikus mitmesaja inimeseline salk gaasiwabriku juurde. See wäike soldatitest wahisalk, kes wabrikut kaitses, laskis mitte ainult ilma püssipauguta waid täiesti ilma wastupanekuta rahwahulga gaasiwaarikusse sisse tungida, kes wabriku seisma pani, linn jäi täiesti pimedusse.

Nimetatud wäeosa tegewusetust seletas polguülem Borissow mulle sellega, et sõjawäelased ei otsustanud rahwahulgale wastu panna selle tõttu, et politseiametnikku seal ei olnud, kes pärast oleks wõinud tõendada, et seisukord tõesti niisugune oli, mille juures sõjariistu tarwitada

tuli. Tallinnas olevast 12 politseiametnikust ei jatkunud kõigile sõjawäekomandodele. Sõjawäekomandosid pidid saatma need linnas liikuvad politseiametnikud, kes nende komandode juurde ei olnud määratud, kellel otsekoheseks ülesandeks oli mõnda hoonet kaitsta*) ja kohuseks tehtud seda ülesannet täita kõigi nende korraldusel olevate abinõudega.

Kella viiest alates lõhkusid ja rööwisid rahwahulgad kauplusi. Teada saades, et rööwijate laialikihutamiseks väljasaadetud sõjawäeosad küllalt otsustawalt ei tegutse ja mitte ühte pauku lasknud ei ole, pöörasin kella 6 ajal garnisoniülema poole veel kord oma 13. kuupäewal tehtud nõudmist korrates, et sõjawägi kõigile wägiwallatarwitajatele ja rööwijatele, keda kuritöö kohal leiti, ilma mingisuguse hoiatamiseta tuld annaks, sest hoiatamine on praktiliselt wõimata. Kuulasin ära sellesama seletuse, et ka mõnede wäeosade juures puuduwad politseinikud. Sellest hoolimata lubas polkownik Borissow minu pealekäämist täita ja sundida sõjawäge sõjariistadega otsustawalt tegutsema. Kuid selle peale waatamata tegutsesid sõjawäed ikkagi sama loiult nagu ennegi. Kella 6 õhtul, minu seletuse algusest polguülema Borissowiga kuni kella 2-ni öösel, s. o. kuni rahutuste lõpuni, ei olnud sõjawäed veel ühtegi rööwijat ära tapnud, waid ainult 5 wõi 6 inimest haawanud (teised, üldisest haawatute arwust, 11 inimesest, haawati politseinikkude poolt). Kella 6 alates omandasid korratud aga juba kohutawa iseloomu. Algasid põlemasüütamised, wiis neist sai ära kustutatud, kuna puust linnateaterimaja maani mahapõles. Suur osa linnast oli mässajate wõimuses; wäiksearwulised sõjawäekomandod liikusid wäga pikkamööda pimedaid uulitsaid mööda edasi, sagedasti rööwimise ja põlemasüütamise kohtadele jõudmisega hiljaks jäädes, milleseid peaaegu täiesti ilma karistamata toime pandi. Garnisoni nõrkust, sõjawäeametnikkude saamatust, mõnede wäeosade otsustamiswõime puudumist jne arwestades kadus mul üldse lootus nende poolt korra jaluleseadmisesse.

Kella 9 paiku õhtul, 14. kuupäewal, kutsusin oma juurde linnapea Hiatsintowi ja need linnawalitsuse liikmed, kelle korteritesse minu poolt saadetud isik hädaohuta wõis pääseda. Ühes tõsise riiginõuniku Hiatsintowiga sõitis minu juurde ka linnawalitsuse liige Päts. Seletasin neile linna seisukorda, panin linnapeale ette järgmisel päewal erakorralist linnawolikogu koosolekut kokku kutsuda ja seal arutusele wõtta elumajade ja waranduse kaitsemise küsimust rahwa enese kaasabil.

Kella 2 öösel alates wastu 15. oktoobrit ja terwel sellel päewal ei oinud uulitsatel korratusi, kuid kabuhirm oli rahwa keskel üldine, — rahwas, kes eelmise päewa sündmused üle elas, ei saanud kuidagi rahulik olla. Terwe päew käisid linnas sõjawäepatrullid ja ainult nende liikumine aitas korda alal hoida.

15. kuupäewa hommikul said mulle teatawaks mitmes väljasaadetud sõjawäesalgakeses ettetulnud kurwastawad distsipliini rikkumise nähtused. Tuli ilmsiks, et soldatid, kes ohwitseriga raudteejaama walwamas olid,

*) Siinkohal seisab Trepowi resolutsioon: „Missuguste sõjawäeosade juures sel mõmendil politseiametnikud wiibisid? Trepow.“

kus mingisuguseid rahutusi ei olnud*), ilma mingi põhjusega kaks inseneri läbi peksid, kuna kolmas suure waewaga peksmisest pääsenud. Paljudes väljasaadetud sõjawaekomandodes ja patrullide seas, kes eelmisel õhtul wäljas olid, oli palju soldateid jooanud, juues wiina pudelitest, mis rahwahulkade poolt lõhutud wiinapoodidest wõetud. Root, mis põlewat teatrit kustutama kutsuti, oli teatri puhweti tühjaks rööwinud, wiina pritsimajasse wiinud ja seal siis ühes ohwitseriga purjutanud. Kui selle ohwitseri soldatid wiis rüüstajat kinni wõtsid, kellel waströöwitud rewolwrid käes olid, ei annud see ohwitser neid isikuid politseiülemale nõudmise peale wälja, waid laskis nad lahti. Kõik niisugused asjad said ka seltskonnale teatawaks, wõttes politseiülemalt kui ka minult wiimase lootuse sõjawägedesse.

Minu ettepanekul kokkukutsutud linnawolikogu erakorraline koosolek algas 15. okt. umbes kella 12 ajal päewal. Warsti teatati wolikogule, et ühes alewis suurearwuline töölistehulk, 6—7 tuhat inimest, on koosolekule kogunud. Selleks koosolekuks ei olnud luba palutud ja politseiülemale kokkutulemisest teada antud. Teda laiali ajada ei olnud wõimalik sõjawägede wähesuse tõttu, mis olid kesklinna jaoks korda pidama koondatud.

Kui linnawolikogu tööliste koosolekust teada sai, otsustas ta nende poole pöörata, et nad korrakaitse osa wõtaksid, selles suhtes minu eelkäija ajal jaanuarikuul saadud kogemuste tõttu. Wolikogu saatis tööliste koosolekule kaks wolinikku. Wiimased tulid tagasi tööliste esitajatega, kes tööliste poolt wastuse tõid. Kella kuue lõpul õhtul tulid linnawolikogu wolitusel minu juurde linnaapea ja linnaameti liige Päts. Nad teatasid, et töölistel on nõus korrakaitsemisest osa wõtma, kuid tingimusel, et wolikogu nõuaks kõrgema walitsuse ees riigiwolikogu ja temasse walimise reformi, et poliitilised wangid Tallinna wangimajast wabastataks ja et sõjawägedega kokkupõrkamise ärahoidmiseks need uulitsatelt ära kutsutaks.

Nagu pärast töölistewanematega juttu ajades selgus, oli poliitiliste wangide wabastamise küsimus selle tõttu üles kerkinud, et paljud poliitilised wangid juba kaua aega ilma ülekuulamata on kinni istunud, mis ka tõelikult õigeks osutus. Linnaapea Hiatsintow ja linnaameti liige Päts teatasid mulle, et linnawolikogu on otsustanud tööliste nõudmisi täita riigiwolikogu reformi asjus ja mind paluda nende teisi nõudmisi rahuldada. Sealjuures tõendasid mulle mõlemad linnaomawalitsuse esitajad ilma kõhklemata, et niipalju kui wolikogus tööliste saadikutega rääkides selgunud, on töölistel sel korral, kui nende nõudmisi ei peaks täidetama, kindlasti nõuks wõtnud selle mitmetuhandalise rahwahulgaga linna tungida ja seda ära purustada, et niisugust linna ähwardawat hirmsat hädaõhtu ja suurt arwu ohwreid ära hoida, otsustas linnawolikogu ühelhäälel mind paluda, et mina oma wastutuse peale laseksin kõik eeluurimisel olewad poliitilised wangid lahti, et linna ja rahwast päästa. Linnaapea ja linnaameti liikme sõnade järele tunnistab wolikogu, et kui peale wolikogu palwe täitmist töölistel oma lubamist ei pea, waid uuesti korratasi loowad, et mina siis sunnitud olen armuheitmatuid abinõusid tarwitu-sele wõtma.

*) Trepowi resolutsioon: „Teatada sõjaministrile. Trepow.“

Niisugusena anti mulle wolikogu otsus edasi. Minu ees seisis au-
toriteetse wolikogu poolt kinnitatud hädaohtlik seisukord*) linnas, wõimatu
wäikearwuline garnison, tema lagunenud koosseis ja otsustamiswõimetu te-
gewus rahutuste mahasurumisel. Mul oli wähe wõimalusi selleks, et
kindlustada linnarahwa julgeolekut wõimuga.

Ma ei jõudnud weel wastust anda, kui kaks wolikogu liiget tulid
mulle teatama, et nad tulid wolikogu istangult mulle üttelema, et töölised
ootawad wastust kella 8 õhtul, wastasel korral purustawad linna ära.
Mina olin nõus wolikogu ettepanekuid täitma. Linnapea Hiatsintow ja
linnaameti liige Päts sõitsid kiiresti wastust ootawale wolikogukoosole-
kule ja tööliste saadikutele minu wastust teatama. Mina oma poolt tea-
tasin telefoniga oma otsusest politseimeistrile ja käksin wiibimata
garnisooniülemale minu palwet edasi anda, et 1/2 tunni jooksul kõik
sõjawäekomandod ja patrullid uulitsalt kinnistesse ruumidesse ase-
tataks.

Eeluurimisel olewad poliitilised wangid said umbes kella 8 ajal
wabastatud**). Kella 10 paiku tuli linnapea Hiatsintow jälle minu juurde,
keda ma kiires korras sundisin seda minu poolt täidetud linnawolikogu
otsust kokku seada ja wõimalikult täpselt selles wormuleerida ennemalt
mulle teatatud motiivisid.

Tõsine riiginõunik Hiatsintow wastas mulle, et ta silmas peab seda
suurt ja tõsist wastutust, mis minul linnawolikogule antud lubadusega
ühenduses kanda ja temale küllalt selge on selle otsuse sisuline külg
isiklikult minu kohta, sellepärast ei jäta ta midagi nendest wolikogu arwa-
mistest wälja, mis wolikogu minule esitas.

Õo wastu 16. okt. möödus rahulikult. Elanikkude partullid ühes
politseiametnikkudega käisid korrakaitseks kõik linna uulitsad läbi. Sõja-
wäepatrullid olid ära kutsutud, kuid minule teadmata põhjusel käis üks
sõjawäelise ülemuse käsul wäljasaadetud patrull mõned uulitsad läbi,
sellejuures läbi pekstes mitut töolist ilma mingi põhjuseta, nagu tööliste
teadaannetest näha.

16. okt. hommikul tungisid kolm töolist linna ääres asuwa püssi-
rohukeldri wahisalga kallale ja lasksid nende peale rewolwritest; wahi-
salga poolt wastulaskmisel sai üks tööline haawata. Teised kaks wõeti
kinni. Ei wõinud seda juhtumist, millest ainult kolm inimest osa wõtsid,
üldiseks tööliste lubaduse murdmiseks pidada, mida need üldise korra
alalhoidmise suhtes andsid.

Kella 2 ümber päewal kogus suurem, mitmesaja inimeseline, salk
ühel uulitsal kokku, tungis wiinapoe kallale, lõhkus selle ära ja tungis
siis ligidalolewa politseijaoskonna kallale; sealt sai ta gorodowoide poolt
laskmise abil tulega tagasi tõrjutud. Warsti peale selle kogus sama salk-
kond kokku linna äärel Kadriorus, kus nad wõõrastemaja ära lõhkusid ja
katset tegid teda põlema süüdata. Samal ajal ilmus linnawolikogusse,
kus korra alalhoidmise kawa parajasti läbi töötati, tööliste saatkond.

Kella 5 ümber õhtul ilmusid minu juurde linnapea ja linnaameti
liige Lender, kes nende jutu järele olid linnawolikogu saadikud, minule
teatama, et tööliste saadikud tõid töölistelt teadaande, et nemad wastu-

*) Trepowi resolutsioon: „Kas ise seda ei näinud. Trepow.“

***) Trepowi resolutsioon: „See on äärmine häbematus. Trepow.“

tawad korra alalhoidmise'eest ainult uute nende poolt ülesseatawate nõudmiste täitmise korral; linnawolikogu peab iga päew tööliste ülewali- pidamiseks 750 rubla andma; uulitsatelt tulewad kõik sõjawäe wahisal- gad ja patrullid ära kutsuda; tuleb ajalehtedes awaldada kõik läbirääki- mised linnawolikogu ja tööliste wahel ühelt poolt ja linnawolikogu ning minu wahel teiselt poolt; need tööliselised wabastada, keda uurijate otsus- tel wahi all peetakse, ja tööliste patrullide sõjariistu panemist. Wiimase nõudmise lükkas linnawolikogu kindlalt tagasi, täites esimese, töölistele ülespidamiseraha maksmise; teised tööliste nõudmised otsustas wolikogu minule otsustada anda. Teatades sellest minule, lisan linnapea juurde, et wolikogu ei arwanud wõimalikuks neid seekord tööliste poolt awaldatud tingimisi toetada, wõttis waid oma peale neid mulle edasi anda. Mina näitasin põhjused, mis wõimatuks teewad tööliste uusi nõudmisi täita, kuna tööliselised nende tingimiste ülesseadmisega endid on sõnamurdjateks teinud ja mina wastutust enese peale kohtuwõimude otsuste muutmises wõtta ei wõi.

Linnapea Hiatsintow ja wolnik Lender istusid weel minu kabinetis, kui mind telefoni juurde kutsuti ja teatati, et Wene turule koguwad töölistesalgad.)* Peale selle teatati, et Wiru uulitsal, linnawolikogu maja läheduses, juba rahutused algasid ja et sinna juba root soldateid jooksul kohale on jõudnud. Mina andsin need teated mõlematele woli- kogu esitajatele edasi. Linnapea ühendas end wolikoguga ja sai sealt wastuse (kelle poolt, mina ei tea), et rahwas mässab wolikogu hoone ümber.

Linnapea ja linnawolikogu liige ruttasid wolikogusse. Wiimased sõnad nende poolt minule olid, et nüüd on tarwis halastamatalt rahwa- kogu peale tuld anda. Linnapea awaldas arwamist, et kas ei oleks koha- sem wiibimata sõjawäe tarwitusel olewad kuulipildujad tööle panna.

Üksinda jäädes kutsusin selsamal päewal Tallinna jõudnud garni- soni ülema, 23. jalawäe diwiisi ülema kindral-leitnant Woronowi, telefoni juurde, et teada saada, missuguses seisukorras sõjawägi on. Kindral Woronow wastas selle peale, et tema, telefoni teel edasi antud minu korraldusel, on saatnud ühe roodu soldateid Wiru uulitsale ja oma enese algatusel kaks rootu Wene turule käsutanud. Mina hoiat- asin kindralit, et mina rootu Wiru uulitsale pole nõudnud. Selgus, et kindral Woronow saatis roodu wälja, ilma et ta oleks kontrollerinud, kes minu nõudmise temale telefoni teel edasi andis. Kohe peale selle telefoneeris linnapea minule, et Wiru uulitsal mingit tõsist laadi korratusi pole olnud ja rahwahulk Wene turul mingisuguseid korratusi sünnitanud ei ole. Mina andsin selle teate telefoniga kindral Woronowile edasi, pa- ludes teda saata ratsakäskjalga, kes Wene turult roodu ära kutsuks**)

Kas see minu palwe täidetud sai, pole mul teada, kuid kokkupõr- kamine rahwahulga ja sõjawäe wahel oli. Rahwahulk ei läinud politsei nõudmise peale mitte laiali; rahwa hulgast oli rewolwist wswoodu juha- tawa ohwitseri peale lastud, mille järele, tema käskis rootu kogupauku

*) Selleks kogumiseks oli kuberner Lopuhin ise luba annud. (Waata „Klassiwõitlus“ nr. 123—126, lhk. 82.)

**) Trepowi resolutsioon: „Lopuhinil on kõik süüdlased peale tema enese. Trepow.“

anda, peale seda lasksid soldatid aga juba ilma käsuta. Tapetuid ja haawatuid oli 145 inimest.

Järgmisel hommikul, 17. okt., kuulutasin välja teadaande, millest üks eksemplar siia juurde lisatud, kus selleks ajaks väljaselgitatud sündmuste käiku kirjeldatud sai. Samal ajal kutsus linnapea erakorraliselt linnawolikogu istangule, ilma et ta selleks minult luba oleks palunud, nagu seadus seda nõuab, ehk mulle sellest kokkukutsumisest teadustanudki. Wolikogule olid 16. okt. sündmused hoopis moonutatult edasi antud. Temale teatati, et Wiru uulitsal mingisuguseid korratusi ei olnud, et Wene turul töölised rahulikus jutuwestmises kõõs olid, mille peale waatamata neid maha lasti. Wolikogule ei teadustatud nendest suurtest sündmustest, mida ma linnapeale edasi andsin, nagu: 16. okt. hommikul püssirohukeldri kaitsesalgale kallaletungimine, wiinapoe lõhkumine, samal päewal politseijaoskonnale kallale tungimine, wõrastemaja lõhkumine. Sündmused olid nii kirjeldatud, et 14. okt. walitsusewõimud ei tegutse- nud ja selle tõttu langes linn rüüstajate meelewalla alla. Linnaomawalitsus pööras tööliste poole, et need aitaksid korda pidada, mida need ka tegid ja lõpuni pidasid. Oli waikides mõõda mindud sellest, et töölised woli- kogu petsid, et, wõttes oma peale korra alalhoidmise kohustused teatud tingimistega, 16. okt. töölised sellest aga loobusid, uusi korrariikumisi sünnitades ja uusi tingimisi ette pannes.

Tööliste tunnistuste ja kiires korras nelja wolikoguliikme ülekuula- misel saadud andmete järele oli kokkuwõte tehtud, et rahwahulga poolt Wene turul mitte ainult ohwitseri peale laskmist ei olnud, waid ka mingisugust korrariikumist ei olnud. Sarnaste andmete mõjul otsustas woli- kogu teie Kõrgeaususele telegrammi saata oma rahulolematuse üle 16. okt. sündmuste puhul.

Kõigest sellest kuulda saades kutsusin linnapea oma juurde ja nõudsin temalt seletusi. Tõsine riiginõunik Hiatsintow wastas, et 16. okt. sündmuste puhul ärewusesse sattunud wolikogu rahustamiseks tuli temal sellele meeleolule wäljaminekut anda selle telegrammi näol, et wolikogu mind, kui walitsuse esifajat, endiselt usaldab ja minu wäärtust kuidagi ei mõtelnud puudutada. Ei 15. okt. ega 17. okt. wolikogu otsustest mulle ära kirju ei saadetud. 17. okt. õhtul hilja sain linnapealt 17. okt. wolikogu otsuste resolutiivse osa, millega tutwustamisest küllalt selge on, et linnapea wolikogu seisukohta walitsuse wastu mulle mitte täpselt edasi ei annud. 18. oktoobril laotati linnas linnapea korraldusel lendehti laiali, millele 17. okt. wolikogu otsused terwelt kaasa olid antud, mille sisust äärmiselt teraw administratiivse ja sõjawäewõimude tegewuse arwustus ja äärmiselt waenuline seisukoht nende wastu välja paistab. Peale selle teatasid mulle mõned wolinikud, et linnapea Hiatsintow 15. okt. mind on eksiteele wõinud oma teadaandega wolikogu otsusest mind paluda, et poliitilised wangid lahti lastaks, et wolikogu wõttis oma peale ainult tööliste palwe minule edasiandmiseks, ja et kui wolikogu teadnud oleks, et wangid tema, mitte aga tööliste palwe peale wabastati, siis ei oleks ta mitte 17. okt. mind hukkamõistwaid otsusi teinud.

Niisugune on linnapea Hiatsintowi tegutsemine. Kas hirmu ehk muude motiivide mõjul kaotas ta tasakaalu. Ta läks niikaugale, et pööras minu poole palwega, et töölistele edasiandmiseks nende nõudmistele peale teatada temale selle isiku nime, kes minule esimesena teadustas

16. okt. Wiru uulitsal rahutuste tekkimisest, mis sinna roodu wäljasaatmist nõudis ja sellega edaspidise kokkupõrkamiseni sõjawäe ja tööliste wahel wiis. Tööliste ees waikis ta nähtawasti sellest, et tema ise linnawalitsusest nende korratuste kohta teateid sai.

Muidugi ärritas linnawolikogu otsus 17. oktoobrist rahwahulgad üles; kelle wiha politsei, sõjawäe ja minu wastu sihitud sai. Seltskond jagunes kahte, üksteisele waenulisesse erakonda. Sellel alusel wõiwad tekkida väga rasked kokkupõrked ja kuriteod. Tarwis on abinõusid leida rahwa rahustamiseks ja süüdlastele trahwi määramiseks. Meelte rahustamiseks on tarwis wälja selgitada, kas langeb see wastutus, mida administratsiooni ja politsei peale aetakse, nende peale ja missugusel määral on sõjawägi süüdi tegewuseta olekus ühelt poolt ja sõjariistade kurjasti tarwitamiseks teiselt poolt.

Kuipalju on wastutawad omawalitsuse ametnikud rahwa ülesässitamises walitsusewõimude wastu.

Kõigest sellest teatades palun Teie Kõrgeausust kõige waljuma järeleuurimise määramist ülemalkirjeldatud asjaolude suhtes, oma teenistulise seisukorra tõttu autoriteetlise isiku poolt.

Tallinna linnawolikogu otsuse 17. oktoobrist, kuna mul temast ära kirja pole, lisan trükitud lehena siia juurde.

Kuberner: Lopuhin. Kantselei walitseja: Dm. Posin.

Trepowi resolutsioon: „Edasi saata P. N. Durnowole. 23. X. 905. Trepow.“

Lisad: Linnswolikogu otsus 17. okt. 1905.

Eestimaa kubeneri poolt, Tallinnas, 17. okt. 1905.

Meie ei hakka siin juurdlema selle üle, kellel sellest bandest (min git muud nimetust meie sellele grupile ei leia), kas Lopuhinil, Hiatsintowil, Pätsil, Lenderil wõi Woronowil, wõi tsaaril ja tema wõimumeeste Peterburis (waata „Klassiwõitlus“ nr. 123—126, lhk. 83—84) rohkem wõi vähem süüdi on 16. oktoobri weretöö toimepanemises. Ühtewiisi süüdi on nad kõik.

Kõigil olemasolewatel andmetel kujuneb igaühe osa nendest 1905. a. wõimu- ja „rahwameestest“ järgmiselt:

Nikolai wiimane andis käsu rahutusi, maksku mis maksab, maha suruda, kuulisid mitte hoida.

Lopuhin andis juba 13. oktoobril käsu, et sõjawägi „kõigile wägiwaltarwitajatele ja riisujatele, keda kohapeal leiti, ilma mingisuguse hoiatamiseta tuld annaks, sest hoiatamine on praktiliselt wõimata“ (minu sõrendus — J. K.). Kuna 14. oktoobri õhtuni sõjawägi aga „weel ühtegi pauku“ (minu sõrendus — J. K.) ei teinud, nõudis Lopuhin tungiwalt uuesti, et tema 13. kuup. antud korraldust täidetaks (missugused „korratused“ selle ajani juba läbi olid, seda on „Klassiwõitlus“ nr. 123—126, lhk. 76, 77, selgitanud).

Kui **Hiatsintow** ja **Päts** 16. oktoobril **Lopuhinile** prowokatsioonilise, oma wõdisewates peajudes sündinud teate töid, et töölisel, sel puhul, kui nende nõudmist poliitwangide wabastamise üle ei täideta, linna ära purustada („подвергнуть его разгрому“) kawatsewat, ei püüdnud Lopuhin, kes tema oma tõendusel, waremalt sagedasti tööliste esitajatega juttu ajada püüdnud, isikliselt tööliste esitajatel teada saada, kas töölisel ikka tööga nõuks on wõtnud linna maatasa teha (kui oletada, et kuberner **Lopuhin** ise nõnda rumal oli, et sarnast meeletust uskuda).

Lopuhin räägib tööliste „sõnamurdmisest“ sel puhul, kui töölised 16. okt. nõudsid, et tööliste korrakaitsjad sõjariistu pandaks. See nõudmine oli täiesti õigustatud peale selle, kui kuberner oma lubamist ei täitnud ja sõjawäepatrullid uulitsale jättis, kes eelmisel ööl töölistepatrullisid peksid ja (waata lähemalt „Klassiwõitlus“ nr. 124—126, lhk. 81) ühe tööliste, sm. Silla, ära tapsid.

Lopuhin on oma aruandes sootuks ära unustanud, ta ei räägi sellest midagi, et ta Wene turu koosolekuks ise luba oli annud, mida politseimeistri asetäitja Bahtejew (w. „Klassiwõitlus“ nr. 123—126, lhk. 82) tõendab, missuguse luba ta pärast tagasi wõttis. Ta püüab sõjawägede süüdi laskmises õigustada sellega, et Wene turule kogunud rahwa hulga mingisuguseid paukusi sõjawägede peale olewat lastud. See laskmine näib siin täielise wäljamõeldusena, kuna laskmise ajal olnud seal Bahtejew (w. „Klassiwõitlus“ nr. 123—126, lhk. 82—83) nendest paukudest midagi ei tea, kuigi ta nii lähedal oli, et ise peaaegu sõjawäe kuulide ette oleks sattunud.

Hiatsintov ja **Lender** ässitasid kubeneri Lopuhini tööliste peale, kui nad 16. oktoobril „kellegi poolt“ lendu lastud teate puhul, et rahwahulk linna raekoja ees määratsewat („бымыер“), ära minnes Lopuhini poole pöörasid „arwamisega“, et nüüd on wististi waja kuulipildujad wälja tuua.

Meie ei tea küll, mispärast 16. oktoobril kuulipildujaid ragisema ei pandud. Kas ei annud Lopuhin seda linnapea waga soowi Woronowile (kellega ta tülis oli) edasi, wõi ei olnud Tallinna garnisonil kuulipildujaid (sel ajal alles wõrdlemisi wähe tarwitataw sõjariist) käepärast. Iga tahes pole ei eesti- ega muust rahwatõust Tallinna linnaisad selles mitte süüdi, et Uuel turul kuulipildujaid ei tarwitatud ja Tallinna töörahwal kümnete asemel mitte sadandeid seltsimehi matusepaigale wiia ei tulnud.

Woronowil, kes sõjawäed wälja käsutas ja nendele laskmiseks juhtnõure andis, oli weretöö korraldamiseks tsaarilt ja **Lopuhinilt** saadud juhtnõõrid. Kuigi **Lopuhin** salata püüab, et tema sõjawägede wäljaastumiseks korralduse andis, ei saa tema seletust selles asjas tõena wõtta.

Tallinna 16. oktoobri weretöö asjas on sõna Eesti töörahwa rewolutsioonilisel tribunaalil.

Lopuhini aruande järele on Tallinna linnawolikogul, mis wähe aega enne seda weretööd wene- ja saksasoost kurnajate kõrwale ka eestisoost kurnajad Pätsuga etteotsa said, üpris suured teened 16. oktoobri werepulma korraldamisel.

Läbi ja läbi walelik on sellepärast Tallinna linnawolikogu 17. okt. „protest“, mis sellesama Hiatsintowi allkirjaga ilmus, kes ühes Lenderiga tööliste wastu kuulipriptide töölepanemist nõudis.

Selles protestis awaldatud hukkamõistmine pöörduw otsekohe Hiatsintowi, Pätsi, Lenderi ja teiste, nii eesti kui ka teistest rahwustest linnaisade wastu.

Klassi klassi wastu!

Tsaar oma kubeneri ja sõjawäeülemusega, eesti-, wene-, ja saksasoost linnaisad, mustad ja walged, olid täiesti ühelmeel selles, et Tallinna töölistele, wastuseks nende nõudmistele, tinahube tuleb anda.

Eesti töörahwas jätkab wõitlust nende wastu, kes demokraatia wiigilehte nüüd fashismi musta särgi wastu wahetawad, endist tsaari ja kodanluseklassi poliitikat Eesti töörahwa wastu jätkates.

J. K.

Mälestused Tallinnast 1905. a.

Paar päewa peale Peterburi 9. jaanuari sündmusi, nimelt 12. jaanuaril, algas Tallinnas üleüldine streik, kõik wabrikud ja töökojad seisis, ka kõik trükitöölised streikisid, ajalehed ei ilmunud, peale Tallinna wene mustasajalise päewalehe „Ревельския Известия“. Selles trükikojas olin mina tol korral trükiladu ja õpilaseks. See leht ilmus wene maruisamaalase Jansewetskaja toimetusel ja wäljaandel 500 eks.; maksu eest tellijaid oli umbes 150 inimest, ülejäänud osa saadeti maksuta laiali, peaasjalikult maakooliõpetajatele. Ajaleht seisis kubernerite kaitse all ja sai walitsuselt umbes 3000 rbl. abiraha. Lehe kaastööliseks oli pappide ja politseinikkude hulgas 1904. a. lõpuni ka praegune walge Eesti maaliidu tuus Konstantin Pärts, keda tihti „Ревельския Известия“ toimetuses ja trükikojas ümberkolamas nägin.

Toimetaja palwel saadeti 12. jaanuari streigi puhul kubernerite poolt 10 soldatit ajalehe ja trükikoja kaitseks, kellele selle eest nael saia ja karp 5-kopikalisi paberosse päewas anti.

Et ka trükitöölised, peale mõne õpilase, täiesti toimetaja mõju all olid, oli mustasajalistel wõimalus üldise streigi ajal lehte wälja anda. Aleks. Jea ja Herman Leberechti kutsel katsusid teiste trükikodade streikiwad töölised neid tööd lõpetama sundida, kuid nad aeti soldatite poolt laiali.

Streikisid ainult mõned õpilased, nagu Al. Jea, Herman Leberecht, Herbert Haralt ja täheladu ja Dawõdow.

Aprillikuus olid Tallinna trükikodades mitmel pool streigid, nõuti 10-tunnise tööpäewa asemel 8-tunnist, õpilastele 5 õppeaasta asemel 4 aastat, tööpalgat lisa jne.

8-tunnist tööpäewa ei suudetud läbi wiia, kuid siiski andsid peremehed järele ja panid 9-tunnise tööpäewa maksma, ka palka pandi natuke juurde.

See streik wiidi läbi ka „Ревельския Известия“ trükikojas sm. Herman Lekerechti, Al. Jea ja weel ühe sm. (wististi Al. Wladimirowi) ettevõtte. Paari päewa järele andis peremees alla. Kuid streigi juhtijaid ei unustatud, juunikuul algul lasti nad päewa pealt töölt lahti ja nad sattusid Tallinna trükikodade omanikkude wahelisesse musta nimekirja, mille tagajärjel Herman Leberecht Soome sõitis ja Jea wabrikusse tööle asus.

* * *

1. mail puhul laotati WS-DTP lendlehti laiali. 1. mail kawatseti Kadriorus pühitseda. Oli waja „Russalka“ mälestussamba juures kokku koguda. 30. aprilli õhtul kell 11 oligi mitmetuhandeline tööliste hulk „Rus-

salka“ mälestussamba juures koos. Pärast kõnesid liikus töölistehulk rewolutsioonilisi laule lauldes kubeneri lossi eest puiestikku mööda Narwa maanteele ja sealt linna poole. Lauldi peaaesjalikult „Marseljeeset“ ja „Ei abi saa me keisri käest“. Väike salk politseinikke katsus rahwahulka laiali ajada, kuid ta tõrjuti kõrwale. Mindud Narwa maanteed mööda Suure-Kompassi ja Härjapea-jõe uulitsate nurgani — kuuldus Kadrioru poolt hobustekapjade plaginat, ja ratsarannawahtide salk tungis töölistele nuutidega kallale. Kuigi sõjariistadeta, hakkasid töölisel mitmel pool peksjatele vastu ja mõnigi ratsanik langes tööliste kiwi- wõi kaikahoobi all sadulast, kusjuures neist 8 meest haawata said, nendest paar raskesti.

* * *

24. juunil — Jaanipäewal — otsustasid Tallinna töölisel teha üldist jalutuskäiku Nõmmele — Mustamäe alla. 24. juunil, hommiku wara, liikusid tuhanded töölisel oma wabrikute lippudega (tol korral ei olnud lipud punased, näiteks oli Rotermanni wabriku tööliste lipp sinine) ja muusikakooriga Nõmmele, kus Mustamäe alla laager üles löödi. Esialgu tehti igasuguseid lõbustusi ja nooremad lõid haljal murul tantsu, seda selleks, et nuuskurite tähelepanekut kõrwale pöörata.

Warsti tõusis aga ühe kõrge männa tippu werekarwa punane lipp. Selkorral ei meeldinud see weel kõigile, raudteewabriku töölistele näiteks mitte, kes jumalakeeli palusid lippu mahá wõtta, sest see tähendawat ju mässu! Kuid suur enamus töölisi terwitas rõõmuhõiskel punase lipu ilmumist.

Lipu ligidal, metsa ääres platsil, awati miiting, mitu seltsimeest astus üles nii eesti kui wene keelel, töölisi tsariwalitsuse vastu wõitlusele kutsudes, meie partei (tollekordseid) päewanõudmisi üles seades. Iseäranis kutsus waimustuse tööliste hulgas wälja ühe wene seltsimehe wäljaastumine, kes Odessast otsekohe wõitlusest tulnud. Ta esines maskeeritult — wale habemega, tsari nuuskureid kartes.

Seltsimees jutustas Odessa seltsimeeste ja soomuslaewa „Knjäs Potjomkini“ kangelaslikust ülestõusust ja wõitlustest tsari sõjawägedega, kutsudes Tallinna seltsimehi seda wõitlust toetama; ühtlasi jutustas ta neist põhjustest, mis ülestõusmise nurja ajasid. Tormiline kiiduawaldus järgnes seltsimehe kõnele miitingust osawõtjate tööliste poolt.

Pärast miitingut seati töölisel ritta, toodi puu otsast punane lipp alla, tehti talle wars ja sm. Karl Blum kandis lippu rongi ees linna poole. Lauldi rewolutsioonilisi laule, ja alles Pärnu maanteel peideti punane lipp ära, et mitte asjata werist kokkupõrkamist kasakatega wälja kutsuda.

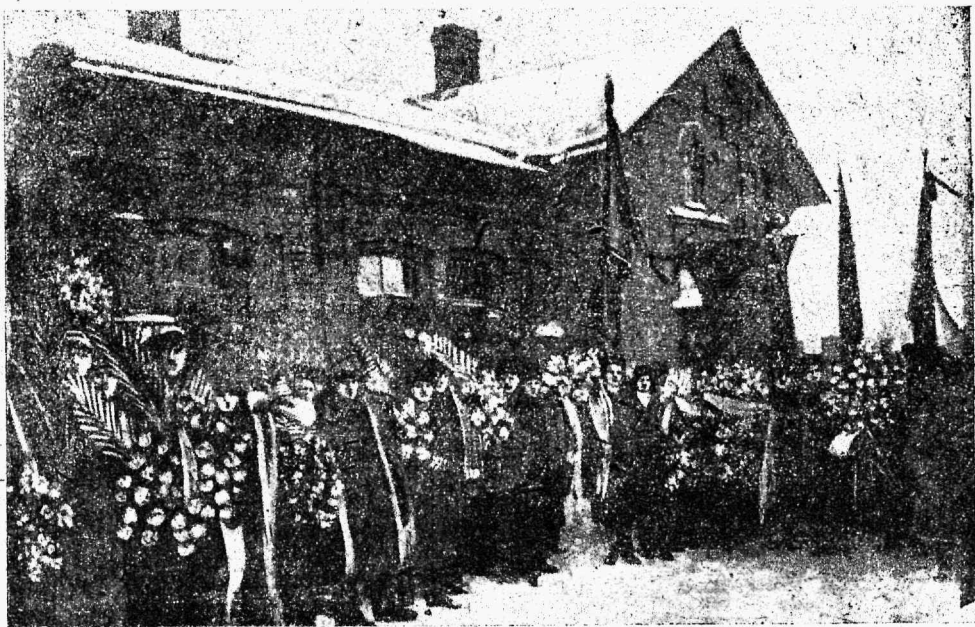
Aleks. Jea.

1917–1918. a.

Punakaardi organiseerimine ja võitlused

Punakaardi vastuhakkamisekatse sakslastele Kiltsis 1918. aastal

Palju lehekülgi punakaardi tegewusest 1917.—18. a. Eestimaal on alles kirjutamata. Üksikud episoodid, ajajärgud, wäljaastumised walgekaardi ja sakslaste wastu, mis siin wõi seal sel ajajärgul sündisid, ei ole weel ligilähedaltki üles märgitud. Kuid seda on waja teha, enne kui nad ununewad. Seda on waja teha selleks, et saada täielikku ülewaadet

Püssi mõisas walgekaardlaste poolt tapetud sm. M. Aitsami, J. Kalmuse ja R. Imbergi matused. Priihospidali juures. (Waata „Prol. Rew. Eestis“ nr. 7.)

punakaardi suurusest ja tema tegewusest Eestis 1917.—18. a. Ühtlasi on waja peatada nende wigade, puuduste ja kogemuste juures, mis selles tegewuses ette tulid. Eesti töolisteklass seisab alles otsustawate wõit-

luste ees ja sellepärast on selleaegsete kogemuste arwestamisel sel alal suur tähtsus.

Üheks senini walgustamata leheküljeks eesti punakaardi wõitluse-ajaloos on punakaardi wastuhakkamise katse sakslastele Kiltsis 1918. a. weebruaris, saksa okupatsiooniwägede sissetungimisel Eestimaale.

Kiltsi jaam asub Tapa-Tartu raudteel, järjekorra poolest teine jaam Tapalt Tartu poole, 7 wersta Wäike-Maarja alewist.

Wäike-Maarjas, Wao wallas, mille alla kuulus ka Kiltsi waksal, oli sel ajal organiseeritud tugew punakaardisalk, umbes 50—60 inimest. See salk seisis koos Kiltsi piimawabriku ja lihakarni töolistest, ja Kiltsi, Kaarma, Antu, Wao, Arina, Koonu, Triigi mõisa töolistest. Mõisatest olid punakaardi ridades peaasjalikult mõisakomiteede liikmed (nii nimetati sel ajal mõisatööliste poolt mõisate ülewõtmisel walitud mõisate juhtimise orgaanisid). Üks agaramatest punakaardi tegelastest oli Kaarma mõisakomitee esimees sm. J. Eigi, kes kuuldawasti 1918. a. Arhangeeli wäerinna inglaste wastu wõideldes surma sai.

Püssi mõisas tapetud punakaardlased Jüri Kalmus ja Mihkel Aitsam. (W. ProL Rew. Eestis“ nr. 7.)

Punakaardisalk awaldas wõrdlemisi energilist tegewust, pannes kontrewolutsiooniliste hallparunite juures alatasa läbiotsimisi toime, wõttes neilt ära sõjariistu, aidates üle wõtta kohalisi ettewõtteid ja asutusi, nagu Kiltsi piimawabrik, lihakarn, W.-Maarja ühisuse pood jne, paljastades salawiinapõletajaid. Umbes nädal enne sakslaste W.-Maarjasse jõudmist wangistati punakaardi poolt siia walgete bandesid organiseerima sõitnud maaliitline agronoom Mats Klettenberg jne.

Nagu hiljem selgus, pidanud kohalised rahwaerakondlased, eesotsas kihelkonna kooli juhataja Mart Meos, hallparun Jakob Blumfelt, Juhan Eiken, hallparun Kaschan, Olew j.t., Jakob Blumfeli talus ära suurema salakoosoleku juba hulk aega enne sakslaste tulekut. Nad seadsid oma poolt kokku sakslaste siiakutsumise palwekirja ja tegid otsuseks asutada oma sõjariistus salka, kes peaks wõimu kohapeal juba enne sakslaste kohalejõudmist oma kätte wõtma ning „iseseiswuse manifesti“ wälja kuu-

lutama, kuid punakaardi tegewus ajas kohalised kodanlased siiski niiwõrd paanikasse, et nad seda otsust teostada ei julenud, ega awalikult punakaardi wastu wälja ei astunud, waid ennast alles siis „liigutama“ hakkasid, kui sakslased kohale olid jõudnud. Ja „iseseiswuse manifest“ jäigi wälja kuulutamata.

Kui algas sakslaste pealetungimine ja ilmus Eestimaa tööliste saadikute nõukogu üleskutse, milles sõjariistus töörahwast iga kiwi ja künka tagant saksa rüütlitele ja eesti walgekaardlastele wastuhakkamist organiseerima kutsuti, siis puudus esialgu meie punakaardisalgal igasugune tegewuskawa.

Sm. Eigi eestwõttel otsustati siiski wastuhakkamist korraldada. 23. ja 24. webruaril seati Kiltsi piimawabriku, Wao ja Kaarma mõisa töolistest-punakaardlastest wahipostid raudteele ja tähtsamatele teeharudele.

Tartust ja Tallinnast oli Wäike-Maarja sel ajal juba ära lõigatud, puudusid teated, kuidas arenesid sündmused mujal.

25. webruariks saime teateid, et Tartu poolt on sakslaste ja walgekaardlaste pealetungimist oodata. Missugusel kujul see pidi sündima, kas sõidawad sakslaste wäed rongiga, wõi tulewad hobustega, oli teadmata.

Igal juhtumil otsustati siiski raudteeliini Kiltsi ja Rakke jaamade wahel ära lõhkuda. Selle ülesande teostamiseks koondati Kiltsi piimawabrikus, Kiltsi mõisast, samuti Kaarna ja Wao mõisates elawad punakaardlased 25. weebruari õhtuks Kiltsi jaama.

Püssi mõisas
tapetud
Rudolf Imberg
(W. „P. R. E.“ nr. 7.)

Jaamas peeti wäike koosolek ning arutati tegewuskawa. Et walgekaardlased Tartu ja Kiltsi wahelise telefoniliini nähtawasti katki olid lõiganud, siis ei olnud mingisuguseid teateid, kui ruttu sakslased lähenewad. Meie arwates pidi selleks weel vähemalt mitu päewa aega minema, kuna sellega arwestati, et wastupanek sakslastele algab ka mujal, et raudteeliin ära lõhutakse ja seega sakslaste edasitungimine raskeks muutub.

Sellepärast otsustati 25. weebruari õhtul ainult Kiltsi jaama lähedal asuw wäike üle kraawi käiw raudteesild ära lõhkuda ja järgmiseks päewaks suuremaid punakaardlastehulke raudteele koondada ning mõisate töölisi ja maatamehi üles kutsuda sõjariistu kätte wõtma. Sel teel kawatseti vähemalt 200—300 meest sõjariistu panna. Sõjariistu seks otstarbeks pidi saama wene sõjawäeosadelt, kes Kiltsi, Kaarna ja Wao mõisate ümbruses asusid. Kaarna mõisast, kus asus suurükiroot, otsustati suurükke raudtee äärde wedada ja neid wastawatesse punktidesse üles seada.

Raudteeliini lõhkumine ei läinud aga nii kergesti. Lumi oli sel talwel õige paks. Kirwestega ei saanud tugewat jäätanud raudteesillakest lõhkuda. Kohalik jaamaülem ja raudteelased olid aga walgete mõju all ning peitsid tööriistad ära. Sellepärast lõhuti 25. weebruari õösel umbes 10 sülla pikkuselt ainult roopad lahti. Raudteesilla lõhkumist otsustati järgmisel hommikul ette wõtta ja selleks wene sõjawäeosadelt lõhkeaineid muretseda. Ühtlasi tekkis ka suurem plaan: lasta õhku Rakke ja Kiltsi jaamade wahel, Nõmme kraasiwabriku ja wesiweski juures asuw suurem raudteesild, mis asus Kiltsi jaamast 7—8 wersta eemal.

Raudteeliini lõhkumine Kiltsi jaama juures jõudis kesköö paiku lõpule. Nende ridade kirjutaja wõttis osa raudteeliini lõhkumisest ja sõitis pärast seda jaamast ühes teiste Wao ja Kaarma punakaardlastega kodu, et järgmisel hommikul suuremate punakaardlaste salkadega raudteesildade lõhkumisele asuda. Kiltsi jaama wahipostidele jäid ainult Kiltsi piimameierei, lihakarri ja wististi ka Kiltsi mõisa töölised, kokku umbes 10 meest. Sellepärast ei ole mul täpselt teada, mis sündis jaamas pärast meie lahkumist. Kui neist kümnest seltsimehest, kelle nimesid ei mäleta, keegi peaks elus olema, siis oleks hea, kui nad sellest üksikasjalikumalt jutustaksid.

Pärast saadud teadete järele oli asi lühidalt järgmine. Sakslased jõudsid kohale enne kui meie arwasime. Nad jõudsid Kiltsi jaama umbes kella 5-6-7 paiku 26. weebbruaril. Nähtawasti ei olnud raudteeliin Tartust kuni Rakkeni kusagil lõhutud ning sellepärast sõitsid nad ka Rakkest Kiltsi poole julgesti, arwates, et tee korras. Märkamata sõitsid nad ka selle kohani, kus meie punakaardlaste poolt öösel raudteeliin sai lõhutud. Nende rongi wedur ühes paari esimese waguniga kukkus roobastelt maha, aga jäi püsti. Muud wiga rong ei saanud. Jaamas wahilolewad punakaardlased aga nähtawasti rongi lähenemist ja weduri mahakukkumist ei märganud, sest seda kohta raudteest ei olnud jaamani näha.

Sellega on ka seletataw, et sakslased meile märkamatult Kiltsi jaama ja selle ümbruse sisse piirasid. Kuidas sündis punakaardlaste wangistamine, on teadmata. Mõnede andmete järele on 4—5 meest piimawabriku müüride wahel wastupaneku korraldanud. Kuid täpsed andmed puuduwad. Igatahes tulewahetus oli.

Kuna aga waksal igast küljest sisse piiratud oli, siis olid punakaardlased sunnitud alla andma. Maha lasti sealsamas, Kiltsi mõisa põldudel, 6 punakaardlast. Kuna aga öösel waksalisse jäänud punakaardlaste arv suurem oli, siis peab arwama, et osal neist läks korda põgeneda.

26. weebuari hommikul, umbes kella 9 ajal, oli sakslastel kokkupõrge wene sõjawäeosaga, kes Koeru kihelkonnast tulles, Kiltsi jaama lähedalt teed mööda Rakwere poole taganes.

Sakslased awasid tema peale kuulipildujatest tule. Wene sõjawäeosa laskis wastu, kuid pärast 5—6 mehe surmasaamist andis alla ning sakslased lasksid teda peatamata edasi minna.

Mõnetunnilise töötamise järele parandasid sakslased raudtee ära, tõstsid weduri ja wagunid roobastele tagasi, ning mehi mahajätmata sõitsid Tapa poole edasi.

Aktiivsemad nõukogutegelased ja punakaardlased põgenesid 26. weebbruaril Wäike-Maarjast, ilma et oleks saanud suuremat wastupanekut korraldada. Hiljem lasksid sakslased weel 5—6 punakaardlast Koonu ja Triigi mõisates maha.

Suurem osa Wao punakaardlastest katsus ennast sakslaste eest Eestimaa l varjata.

Olgu need read ainult pisikeseks sissejuhatuseks teiste Wäike-Maarja seltsimeeste mälestustele sealsest punakaardi tegewusest ning wastuhakkamiskatse organiseerimisest sakslastele Kiltsi jaama juures. Seltsimehed, kes neist sündmustest teawad, wõtku ajakirja weergudel sõna, et teisi üksikasju wälja selgitada ning seega punakaardi tegewusest Wäike-Maarjas üldist pilti saada.

L. L.

Punakaardi asutamisest Tallinnas

Umbes aprillikuul kutsus eesti kodandlus „Grand-Marinat“ koosoleku kokku, kuhu kutsuti nii töölisi kui ka sõjawäelasi. Koosoleku juhatajaks waliti Wilms, kes üles seadis eesti polgu asutamise küsimuse. Ma ei oleks uskunud, et eesti kodanlaste hulgast nii palju ohwitseri tsaari sõjawäes teenimas oli. Ka tsaari merewäes oli eesti ohwitseri teenimas. Jalawäelased olid kõigest ihust-hingest eesti polgu poolt, aga meremehed — wastu. Üles astus üks merewäe ohwitser, kes koosolijatele läti polke meelde tuletas, kellest pärast sakslaste wastu saatmist wähe oli järele jäänud. Tagasi tuli ainult üksikuid sõjawäelasi. „Nii sünnib ka meie polguga“, lõpetas ta, teatades, et meremehed on polgu asutamise wastu. Sellejärele rääkis weel keegi teine, kes toonitas, et nüüd teenib üks eestlane ühes polgus, teine — teises jne, ning niiviisi jääb neid ikkagi rohkem elusse.

See oligi sel korral eesti kodanliste ohwitseride kogu tarkus.

Kui läbirääkimised lõppesid, teatas Wilms, et ka tema selle poolt olewat, et polku mitte asutada. Ta rääkis, et praegu wiibiwat Päts, Tõnisson ja teised Petrogradis. Kui nad tagasi tulewad, eks siis otsusta; siis peame selles asjus weel koosolekuid, ja lõpetas koosoleku ära.

Pärast seda tulid teated, et Rakweres eesti polku asutatakse. Lähen töolistemajasse asju ajama, wastu tuleb seltsimees Lepp ja kutsub oma kantseleisse. Waatab mulle nii teraselt otsa ja küsib, et kas ma ka wiimendal aastal tegelane olin. Ma tundsin teda ära ja wastasin, et olin 1905. aastal parteilane, kuigi sõjariistus wälja astuda ei saanud, ja ka salka olin sisse kirjutatud. Ta seletas, et nemand ka punakaardit organiseeriwad, kuid mehi on weel wähe. Küsis, kas ma ka punakaardisse astun. Wastasin, et astun tingimata. Tema seletas, et kodanlased Rakweres juba eesti polku asutawad, keda nad meile wastu tahawad seada. Meile teeb ainult see muret, kust punakaardile laskeriistu saada, seletas ta edasi ja arwas, et esialgu peab igaüks ise neid endale muretsema. Tegi siis ettepaneku, et ma kindlusest, kus laialt ringi hulgun, järele uuriksin, kes seal on wiienda aasta tegelased ja neid tema poole saadaksin.

Esialgul ei tahtnud asi kuidagi edasi minna, aga pärastpoole edenes wäga kiiresti. Augustikuus oli punakaardis üle kolmesaja mehe. Eesti rahwuslik polk oli Rakweres ka juba kokku seatud, kõige wiimane oli tööroot, see ootas ärasaatmist, ja wiimaks saadetigi ta Tallinna. Tööroodus oli mul kaks head sõpra — Jüri ja Mihkel. Septembrikuul töölt tulles leidsin nad oma korterist ootamast. Nad olid wene sõjawäest üle tulnud ja Rakweres kohe eesti polku astunud. See oli mulle hea juhtumine. Tegin neile ettepaneku õhtul töolistemajasse tulla. Mehed olid nõus. Wiisin asja nii kaugele, et mehed nõus olid ametiühisusesse astuma.

Läksime õhtul töolistemajasse. Ma lasin nad mõlemad ametiühisusesse liikmeks kirjutada. Ööseks tulime minu poole tagasi. Seletasin neile, kuidas olukord praegu on ja tegin ettepaneku, et nad mulle wagnist wiis püssi ja ka padruneid muretseksid, sest muidu ei saa praegu töolistemajagi kaitsta. Mehed mõtlesid ja arutasid, et päewa ajal peab asja walms waatama ja õhtul waguni walwamise oma peale wõtma. Muidu ei saa püsse ära tuua.

Järgmise päewa õhtul wõttis Jüri deshuuri oma peale.

Määratud ajal andiski wagunist kolm püssi ja 2¹/₂ kasti padruneid wälja. Tulime seltsimehega tulema. Tema wõttis kaks püssi ja ühe kasti padruneid, minul oli kotis 1¹/₂ kasti padruneid ja püss. Padrunikastid kolisesid nagu trumm. Jätsin seltsimehe kõige kraamiga waguni platwormile, ise läksin ja tõin jaama juurest woorimehe. Koju jõudsim e õnnelikult.

Jüri tuli koju õösel kell 1. Teatas, et poisid on niisuguseid wõtteid ennemgi teinud, nii püsse kui ka padruneid olewat tublisti wähenenud, nii et ei tea, milleni asi wiimaks läheb.

See tööroot läks enne Oktoobrirewolutsiooni Haapsalusse.

Teisel päewal wiisin ühe püssi ja ühe kasti padruneid töölistemajasse sm. Lepa kätte. ühe püssi andsin wennale, üks jäi omale. Nii oli punakaard esialgul wäga nõrgalt sõjariistadega warustatud.

Pärast seda läksin jälle töölistemajasse ja näen, et seal terwed weoautod püssikaste täis. Mehed hakkawad kraami sisse kandma ja juba wõetakse ka kaste lahti: kõik uued jaapani püssid. Mehed puhastawad neid ja laowad seina äärde püsti. Padruneid aga rohkem ei antud, kui kümme tükki püssi kohta. Suur mure oli seekord möödas, siiski jäi weel üks ülesanne täita, kust sõjaasjanduse õpetajaid leida! Wiimaks leidsime ühe, oli hea meel. Aga peagi ütles see ära. Ta tundis parajal ajal oma wea ära: oli madrus ja wõis ainult madruse harjutusi õpetada. Meil aga oli jalawäeõppust tarwis. Suure tegemisega leidsime ometi wiimaks tarwiku õpetaja. Õpitud sai suure hoolega, aga laskmas ei saanud kordagi käia.

Jaan Friks.

„Dwigateli“ punakaardlane Keila lahingust

„Dwigateli“ oli üle 200 punakaardlase, kellest suur osa Tartu operatsioonist sm. W. Kingissepa juhatusel osa wõttis. Tegemist oli wäga palju. Kui näiteks Juhkentali aidad üle wõeti, tuli meie punakaardlastel 80 kuni 95 tundi järgimööda wahiteenistust pidada, wahetuseks kedagi saata ei olnud. Olin sel ajal „Dwigateli“ punakaardi komendandiks. Paljud sõitsid mõisate ülewõtmisest ja läbiotsimiste korraldamistest osa wõtma.

Sakslaste tuleku eel saatsime 18. weebruaril umbes 80 meest luurekägule.

Punakaardi peawäest läks Keilasse 393 meest, sm. Põllu juhatusel. Meie eel sõitis 100-meheline madruste salk, kes otse Riisiperesse läks. Seltsimehe pealtnägija jutu järele olid nemad seal sõidult maha läinud ja waksali ees end ritta seadnud, kui waksali majade nurkade tagant nende peale tuli oli awatud.

Meie sõitsime Wasalemmani, teel tuli meile madruste sõit vastu. Et meil teada ei olnud, mis salk see oli, läksime neile ketis vastu. See wahetuhtumine likwideeriti ilma halwemate tagajärgedeta. Laksime nende sõidu mööda ja pöörasime ise Keilasse tagasi, kus endile ruumid muretsetesime ja waksali wahipostid wälja panime. Teine päew läks waikselt mööda, meie seadsime ainult sidekomando ühes luurega wälja. Sel päewal juhtus wäike segadus. Meie komander Põld wõttis 3. punakaardi rai-

oonist ja veel teistest pooled mehed kaasa, läks nendega kuhugile, ilma meile teatamata. Mehed läksid rahutuks. Kell 3— $\frac{1}{4}$ läksime jaama, et nendele järele sõita. Kui sõidu peale olime asunud ja mehed juba loetud olid, nägime kaugel küüni kohal mingisuguseid warjusid liikumas. Kellegil oli pikksilm, saime aru, et meid piiratakse, asusime ühes kahe kuulipildujaga ketti, eesotsas olid naisseitsilised Tischler ja keegi teine (wististi Arro). Seda silmapilku tarwitas wedurijuht, kelle meie ilma walweta olime jätnud ja tahtis ära sõita, meie pidasime ta kinni. Haakisime sõidule dünamiidiwaguni jälle külge, osa seltsimehi ronisid sõidule. Kuna meil peale raioonide juhatajate üleüldist ülemat ei olnud, siis ei saanud kõik seltsimehed korrapäraselt otsekohe rongi peale, waid jooksid sellele järele ja hüppasid siis peale. Silla juures pidas üks noor seltsimees wäikese kuulipildujaga walgeid kinni, nõnda ei saanud nad meie eest silda õhku lasta (see seltsimees oli wist Triipool). Kui meie silla peale jõudsime, oli mäserwadel juba palju walgeid, kes meie peale lasid. Ka meie andsime oma kahest kuulipildujast nendele tuld. Kahjaks ei saanud meie taganemisel seda wäikest kuulipildujat ühes wõtta, millega see noor sm. silda kaitses, ta wiskas kuulipilduja sillalt jökke, ise hüppas rongile. Rongile ronimisel sai üks wanem sm. lõhkewa kuuliga reiest haawata. Kui meie Saue jaamani olime taganenud, tuli meie Tallinnast abiwägi ühes suurtükkidega wastu, sm. Tederi juhatusel. Taganesime nendega ühes. Nõmmele jätsime haawatud. Selle weduriga meie sealt enam edasi ei saanud, kuna tsilindrid kuulidega olid läbi lastud. Meie rongile pandi teine wedur ette. Öhtul kell 9 jõudsime Tallinna. Punakaardi staapi (e. krediitpanga ruumides) jõudes lugesime endid üle, meid oli kõigest 93 inimest järele jäänud. Pärast kuulsin, et Keilas 37 sm. surma said, keda surnukuuri hunikusse oli kokku kantud. H. A. Tischleri kallal olid walged jälki tööd teinud, ta keha oli püssitikkudega paljudest kohtadest läbi torgitud.

Staabis saime süüa; kuigi puruwäsinud olime, ei saanud me puhkust, waid meid jäeti staabi kaitseks reserwi. Puhkasime sealsamas põrandal. Hommikul kell kuus läksime koju, meile ei teatatud, et otsustatud on laewadega taganeda. Kella 10 hommikul läksin teise seltsimehega ühes staapi, seal oli juba rüüstamine läbi tehtud ja walgekaardlased kogusid endid. Kuue mehega taganesime siit kaitsekorras, püssisid laskewalmis hoides, sadama poole. Pritsimaja juures korjasid walged juba üksikutelt punakaardlastelt püsse ära. Jooksime Jahu uulitsasse, sealt lasime tagaajajatele veel mõned paugud wastu. Sadamas asusime sm. Tederoffi ja W. Kingissepa juhatusel „Lembitu“ nimelisele kaubalaewale, kelle kapten wäljasõitu igasuguste ettekäänete all saboteerida püüdis. Asusime (50 meest) kaubalaewa „Palladale“, kus eesti Tallinna punasepolgu mehed olid, kelle iseloomustuseks ütlemata peab, et nendel olid wõitunnid laua all, mida meie sadama aitadest olime päästa aidanud, aga meile nad wõid ei annud. 25. hommikul sõitsime Tallinnast wälja. Naissaare ja Suuropi kindluseid lasti õhku, nii et meri särises.

Soomes asusime töölistemajasse. Seal arutati küsimust, et tuhande mehega Tallinnat tagasi wõtma minna. Teisel päewal peale meie Helsingi sõitmist astus osa meie seltsimehi soome punakaardisse, teine osa sõitis Piiteri. Sõjariistad andsime soome seltsimeestele. Piiteris anti meile

õomaja Millionnaja uul., Marmori palee kõrval, kasarmus; sealt saadeti meid endistesse Pawlowski kasarmutesse, kus 180-mehelise wäesalga organiseerisime, komitee walisime, kuhu ka mind waliti; asusime Smolnõi kaitsele. Kolm meest meist: Lahe, Petroff ja Gleser saadeti Kingisseppa, et raudteel taganejaid ka punawäkke mobiliseerida, mida ka tegime. Mai-kuul asusime end. Tsarskoje-Seloo waksali taha endistesse Semjonowski polgu kasarmutesse, kus me endid pataljoniks wormeerisime. Smolnas olin parteirakukese sekretär. Jamburgisse komandeeritud olles jäin haigeks. Septembrikuul sõitsin Eestisse tagasi sm. loaga, terwis oli mul seekord peale haiguse nõrk.

E. Lahe.

Mõned read Kullamaa mõisa ülewõtmisest

Toompealt saadeti meie punakaardisalk, kuus meest, maale mõisaid üle wõtma. Salga ülemateks olid Ööpik ja Gutmann. Wõtsime üle Kullamaa kirikumõisa ja veel neli mõisat. Toompealt anti meile kiri kaasa, et me wõime tarbekorral maal asuwate wene sõjawägede poole pöörata abi saamiseks.

Kui meie maale jõudsim, olid kodanluse agentide prowokatsiooni tagajärjel Kullamaa mõisa teenijad hirmul wene soldatite pärast, keiledest kardeti, et nad mõisa moonameeste loomi tulewad rööwima. Selle põhjendamata kartuse tagajärjel olid nad sead elutuppa toonud. Meie rahustasime neid ja panime korra järele ka wene seltsimehi walwama. Mõisa loomad olid wallawanem, kirjutaja ja hallparunid oma juurde ära peitnud. Kui meie hallparunitelt seletust nõudsim, wastasid nad, nagu oleksid loomad ise nende juurde tulnud.

Wallakirjutaja, kes esiotsa meid „tunnistada“ ei tahtnud, jäi pehmemaks, kui me temale oma pabereid näitasime. Kui me Kullamaa kirikumõisa kraami kõik korra järele olime üle wõtnud, tuli meie juurde papi proua (papp ise oli 1905. aastal karistussalkadest osawõtmise eest töörahwa asustuste ette wastust andma wiidud) meid paluma, et meie sinna korda pidama jääksime, kuna ta olewat otsusele jõudnud, et meie sugugi niisugused „rööwliid“ pole, nagu meid waremalt temale ette kujutati.

Wallas korraldasime wallanõukogu ümberwalimisi. Walimiste koosolekule tuli mitukümmend sõjariistus meest, kes seal juba walgekaardi olid organiseerinud ja meid minema tahtsid kihutada. Aga terwe see lugu lõppes ainult waidlustega. Mehed panid meie ettepanekul koosoleku ajaks sõjariistad maha. Hiljem trehwasime Tallinnas ühte eesti walget ohwitseri, kes maal sellel ümberwalimiste koosolekul meie wastu wälja astus, ja kutsusime teda tribunaali. Ta wõttis seal oma sõnad tagasi ja sai tribunaali poolt wabastatud. Tema wabanduskiri ilmus „Töölises“.

Töötasin sel ajal Böckeris ja meie wabriku punakaart pidas muuseumi turnisaalis kinnipeetawate parunite juures wahti.

A. Ööpik

Punakaardisalga tegewusest Tartumaal, Worbuse wallas, 1918. aastal

Oktoobrirewolutsiooni ajal pääsis Eestimaa külades klassiwõitlus enneolemata terawsusega lahti. Eesti jõukas talunik — hallparun, keda proletaarne rewolutsioon esimesel ajajärgul weel ei puudutanud, määras kohe oma seisukoha: ühes parunite ja mõisnikkudega maataameeste wastu.

Teisel wastaspoolel seisis küla proletaarne ja poolproletaarne maataameeste kiht, kes enamlaste partei ja linnaproletariaadi juhtimisel ja kaasabil end kiiresti organiseeris ja tugewaks wastujõuks hallparunlisele walgekaardile külas oli.

Tartu ümbruses, kus hallparunid tugewamat wastast kujutasid, wäljendus klassiwõitlus walge terrori aktides ja weristes kokkupõrgetes sakslaste tuleku eel ja ajal.

Kirjeldan siinkohal ühte neist, millest osawõtja ja kaasategija ise olin, nimelt nõuk. walitsuse esimesi samme külas, punase- ja walgekaardi tegewust ja wõitlust Worbuse wallas, Tartu maakonnas.

Worbuse — wäike mõis ja wald asuwad Tartust põhja-läänepool, 7 kilomeetri kaugusel.

Rewolutsiooni kandwaks jõuks siin kohapeal said mõisatöölised ja talusulased. Tegewus algas peale ülemaalise maataameeste kongressi Tallinnas, millest kohaliste maataameeste esitajana mõisatöölise Mihkel Jakobson osa wõttis.

Et kongressi otsusi teostada, hakati kohapeal mõisa ülewõtmiseks ettewalmistusi tegema. Wiidi läbi kaks maataameeste koosolekut. Üks mõisatöölistega, teine talusulastega, kus kongressi otsusi ja mõisa ülewõtmise küsimust arutati ning otsuseks tehti, mõisa üle wõtta ja maataameeste komitee kätte anda. See otsus saadeti maakonna komiteesse.

Jõulu ajal ilmus Tartust kolmemeheline lendgrupp sm. Peeter Mõtuse juhatusel kohale, kes mõisa ülewõtmise läbi wiis.

Mõisnik Gartenbek, tema perekond ja walitseja saadeti mõisast ära. Juhtimine läks täiesti 5-liikmelise mõisa wanematekomitee kätte, kelle esimeheks waliti Mihkel Jakobson.

Järgmiseks tähtsamaks sündmuseks proletaarse wõimuwalitsuse kindlustamiseks koha peal oli rewolutsioonilise walla täidesaatekomitee walimine endise hallparunlise wallawalitsuse asemele.

Esimene koosolek, mis jaanuari teisel poolel wallawalitsuse ümberwalimiseks kokku kutsuti, aeti hallparunite ja nende sabarakkude poolt nurja. Klassiwõitlus wäljendus siin esimest korda terawal kujul sõimus ja lärmis, mis wägisi löömiseks tahtis kujuneda mõisa naiste ja peretütarde wahel.

Järgmine koosolek oli nädal hiljem, jaanuarikuu lõpul, millest maakonna t.-komitee esitajana sm. Kipasto (madrus) osa wõttis.

Kuiwõrd waheajal töörahwas ja külakehwikud end paremini organiseerisid, siis wiidi soowitud kandidaadid enamusega läbi.

Walitud said: sm. Liping (maatamees, endine kauaaegne Peterburi rauatöoline), Saul (maatamees, kohalise telliskiwitehase waht), Aleksander Jakobson (mõisatöölise poeg, soldat Petrogradist), Eduard Punnison (mõisatöölise poeg, ise sepa õpipoiss), talusulane (kelle nime ei mäleta).

Rewolutsioonilise walla t.-komitee esimene tähtsam samm oli 15-mehe- lise punakaardisalgaga organiseerimine. Temasse kuulusid järgmised seltsi- mehed: Liping, Saul, Ed. Punnison, A. P. — mõisatöoline, J. N. — mõisatöö- line, A. N. — tema poeg, mõisatöoline, J. R. — mõisatöoline, Mihkel Jakobson — mõisatöoline, Aleksander Jakobson, S. — mõisatöoline ja wiis talusulast wallast, kellest üks w. t.-k. liige (nimesid ei mäleta). Punakaardi juhatajaks määrati t.-k. poolt Aleksander Jakobson. Wähe aega hiljem saime Tartust 15 jaapani püssi ja 5 pdarunit iga püssi jaoks.

Meie w. t.-komitee tegewus seisis: küttematerjali (lõigatud puude) arwelewõtmises ja nende ärasaatmises küttekomiteele Tartu, kindlate hinnadega, wiljatagawarade ja ülejääkide arwelewõtmises. Wiimane oli suur töö, tuli kõigi talude aidad läbi käia, wiljatagawarad ära kaaluda, normid inimestele ja loomadele wälja arwata ning ülejäägid walla maga- siaita kokku wiia. See töö oli juba sakslaste tuleku ajaks lõpukorral. Et sarnane tegewus walla hallparunid, kes wilja ja puudega spekulierida mõtlesid, marru ajas, on enesest mõistetaw.

Juba enne sakslaste tulekut wõis tunda walgete salajast organisee- rimist, kuiwõrd nõukogude walitsus, üldmaakonna piirides, weel küllalt organiseeritud ei olnud, et neid paljastada ja nende tegewust juurtega wälja kiskuda, siis läksid nad lõpupoole seda jultunumaks. Weebuarikuu keskel tapsid nad Tähtwene wallas, mis Worbuse naabruses asub, Kulli talus 7 punakaardlast ära. See jõhker weretöö jäi Tartu t.-k. poolt ilma wastulöögita ja see tiiwustas walgeid timukaid weel enam.

Kulli weretöö toimepanijate grupp, mis koosnes Tähtwene ja Wor- buse walla suuremate hallparunite poegadest (mõned neist üliõpilased ja ohwitserid), mõisnikusooist hallparuni von Bocki juhatusel (Kulli talu omanik), kawatses, nagu pärast selgus, ette järgmist weretööd Worbuse walla rewolutsioonilise t.-k. ja punakaardi grupi kallal toime panna.

Meie, Worbuse tegelased, kuigi poliitiliselt tol korral wähe wilunud, aimasime ette kujunewat olukorda. Ühel järjekordsel mõisatöölise koos- olekul weebuarikuu keskel, kui tekkinud olukorda hindasime, pöörasime resolutsiooniga Tartu t.-k. poole, milles nõudsime surweabinõude kõwen- damist hallparunite suhtes, eriti neis kohtades, kus walge terrori nähtused esile tulewad. Nõudsime suurema arwu padrunite andmist iga puna- kaardlase püssi jaoks (oli antud 5 padrunit. Kui ma 10 päewa enne saks- laste tulekut sm. Suuderilt padroneid nõudsin, wastas ta: „kas teil on waja põtru lasta“, ja jättis mu soowi täitmata).

See resolutsioon trükiti Tartu „Edasis“ umbes nädal enne saklaste tulekut.

19. wastu 20. weebuari öösel 1918. a. (kolm päewa enne sakslaste tulekut) kella 11 ajal tungisid kohalised walgekaardlased, kes enestele abiks Tartu eesti polgust hallparunite poegi olid palganud, neile 25 rbl. öö eest makstes, mõisatöölise maja kallale (mis asus mõisast umbes kilomeetri kaugusel). Selles majas elas seitse punakaardlast — mõisatöö-

list, kellest kaks walla t-komitee liiget, üks mõisakomitee esimees ja teine selle liige — seega aktiivsemad ja kindlamad nõukogudewõimu eest wõitlejad koha peal olid.

Walged, keda üle 25 mehe, olid wallas asuwatel punakaardlastel — talusulastel — püssid ühekaupa juba käest ära wõtnud, kusjuures üks talusulane, ühe hallparuni wennapoeg, walgete poole üle läks. Tuli walgetega seltsis teistel sõjariistu ära wõtma ja neid arreteerima.

Nad piirasid tööliste puumaja sisse, nõudsid uste awamist ja kui seda ei tehtud, awasid maja peale tule. Peale selle, kui üks naisterahwas woodis haawata sai, awati neile ukсед. Kolm nooremat punakaardlast olid sel ajal mõisas, härrasmajas lugemistuba sisse seadmas. Walged tulid meid seal tabama, ühtlasi wanemaid punakaardlasi, kes juba nende poolt arreteeritud olid, eneste warjamiseks ees ajades, juhtumiseks, kui me oleks laskma hakanud. (Wastu hakates tapa kõigepealt oma isa). Nad waritsesid meid tee ääres maja taga, piirasid kohale jõudes meid sisse ja arreteerisid. Meie seltsis olid weel wennad Mõtused, kes selleks õhtuks Tartust meile tulid, ja kes ka kui tuntud enamlased arreteeriti. Nad mahutasid arreteeritute wiis inimest 2-te wallamaja kongi, wanemad mehed jäeti wabaks. Walgekaardlased ise läksid kolmandat punakaardlaste asukohta waldama, nimelt maja telliskiwi tehase juures, kus elasid sm. Liping, Saul ja Sauli naisewend ning kodu puhkusel olew madrus Mooser.

Et sellejuures aga mitte oma eluga riskeerida, selleks wõtsid walgekaardlased wägiwaldselt enestega kaasa mõisakomitee esimehe Mihkel Jakobsoni, keda nad, püssitikkudega tagant torkides, Lipingu-Sauli elukorteri akna taha ajasid ütlema, et nad alla annaksid. Liping, kes pimeduse tõttu akna all hiilijat ära ei tunnud, laskis, haawates M. Jakobsoni peast, kuna järgmine laeng tema tagatõukajale, ühe kohalise hallparuni pojale kõhtu tungis.

Walged awasid maja peale marutule, kuid see ei aidanud. Sm. Liping, Saul ja Mooser, kellel padroneid rohkem oli, ei wõtnud wõitlusest osa, waid andsid parajal juhtumisel wastu, haawates õõ jooksul kahte walget.

Walgetel oli saatanlik plaan, kõiki aktiivsemaid punakaardlasi samal õöl maha tappa, isegi koht selieks oli kindlaks määratud, kuid sellele tõmbas sm. Lipingu kangelaslik wastupanek kriipsu peale. Kogu õõ piirasid walged igast küljest maja, hoides teda tule all. Ühtlasi teada saades, et punakaardlane Saamu (mõisa tallipoiss, keda nad ei arreteerinud) oli sõitnud naabri walda abi otsima, saatsid ka nemad abi järele Tartu eesti polku.

Homniku tulekul saime meie, wiis wangistatud kahes kongis, kokku rääkida ja tungisime kahe meie walwaja kallale, kes olid nagaanidega warustatud; wõtsime neilt laskeriistad käest ja jooksime minema. Teel linna sattusime walgete abiwäega wastamisi, kes nelja hobusega maanteel sõitsid.

Meie aga liikusime jala raudteel. Wahē maantee ja raudtee wahel, mis lähewad rööbastiku, oli umbes pool kilomeetrit üksteisest. Walged awasid me peale tule ja hakkasid meid taga ajama. Umbes 5 kilomeetrit

ajasid nad meid taga, meie peale alaliselt lastes. Ed. Punnison ja August Näkk peitsid endid raudtee kuusketesse ja jäid tabamata. Peeter Mõttus sai raudteel Tähtwere mõisa kohal haawata ja ta wend August wõeti sealsamas kinni.

Tartusse jooksta sain üksi mina.

Kuid linnas polnud ka enam midagi peale hakata, siin oli ewaku-eerimine käsil ja abisaatmisest maale ei tulnud enam midagi wälja.

Abi naabriwallast jäi ka tulemata, sest sündmuste tagajärjel linnas ja padrunite wähesuse tõttu oldi seal tagasihoidlikud.

Sissepiiratud maja said walged kätte järgmisel päewal kella kolme ajaks, peale selle, kui nad maja põlema panid, mille tagajärjel Liping enese ise maha laskis, teised aga andsid alla.

Punakaardlaste füüsilist häwitamist, mida walgekaardlased ka-watsesid, ei saanud nad seekord läbi wiia, sest osa punastest jooksid ära, osa olid haawatud ja neid, kes kätte kukksid, ei olnud päisepäewa ajal sünnis maha nottida, neid ainult söimati, ähwardati ja saadeti Tar-tusse wangimajja. Järgmine päew wangistati mind ja paar päewa hiljem Eduard Punnison ja Saamu.

Et meid siiski füüsiliselt häwitada, kuid juba saksa okupatsiooni abil, selleks seadsid kohalikud walgekaardlased kõige nurjatuma prowo-katsioonilise süüdistusakti meie kohta kokku. Meie olewat kohalised rööwliid olnud ja tahtnud walla kassat rööwida jne (olgu siinkohal tähendatud, et walla ja mõisa kassadesse peale meid palju rohkem raha jäi, kui meie wastu wõtsime). Selle kaebtuse andsid nad ära saksa kome-dantuuri.

Kuid mingisuguse ime tagajärjel, kas keelelistel põhjustel (akt oli wene keeles kokku seatud) wõi sellepärast, et sakslased iga õõsi wärskest kinnipüütute mahanottimisega ametis olid, elasime meie türmimaja seinte wahel esimese hulgalise terrorilaine üle. Hiljem, juunis, saadeti meid üldnimetuse all „rahutu element“ Tallinna, Wäina-Peetri wangilaagrisse.

Worbuses wangistatud punakaardlastest olid seal: Ed. Punnison, nüüd NSWL, Mihkel Jakobson — suri wangilaagris, Saul — tapeti wal-ge-te poolt 1919. aastal, S., August Mõttus — suri 1919. aastal Luugas ja mina.

Kuid see pole weel täielik Worbuse walgekaardlaste terrori ohwrite register. Peale punaste teistkordset Tartust wäljataganemist 1919. a. tapsid nad sm. Sauli (nagu eespool juba tähendatud), siis weel August Pentini, Jaan Parti (mõlemad mõisatööliste pojad) ja häwitasid raudteewahi perekonna ning wangistasid August Punnissoni ja Juhan Russaki, kellel, kui klassiteadlikkudel töölistel, kuigi ilma mingi süüta, kergemeelsus oli walgekaardlaste weriste käppade waele jääda.

See on ainult üks osake Eestimaa töörahwa weristest wõitlustest. Millest räägib ta? Kõigepealt hallparunlik-walgekaardlaste elajalikust werejanust.

Eesti walgekaart algas esimesena terrorit, ta oli ja on järjekindel iga abinõuga oma wastaste häwitamises, ka siis, kui see wastupanekut ei awalda. Eesti töörahwas teeb minewiku õppetundidest wastawad jä-reldused tulewasteks wõitlusteks.

Eesti walgekaardil ei ole põhjust ega õigust kurta punaste terrori üle tulewikus.

A. Jakobson

Natuke punakaardi tegewusest Abjas

Abja wald, Pärnu maakonnas, on tüübilisematest waldadest Eestis — ühel pool seisawad kurnajad, teiselpool kurnatawad. Sellega on seletataw ka see, et pärast Oktoobrirewolutsiooni, kui linnatöölise eeskujul igal pool maal punakaardisalgad asutati, et ka siis Abjas otsekohe nende organiseerimisele asuti ja Abja popsnikud oma suures enamuses punasesse kaardiwäkke astusid.

Abja punakaardisse koondus 52 meest. Tegewuse keskkohaks oli Paluoja alew Abja jaama juures. Punakaardlased olid püssidega warustatud. Peale selle oli punakaardi korraldusel 2 kuulipildujat. Kõigepealt wõeti üle Abja mõisa (üks suurematest terwes Eestis). Mõisaomanik Stakelberg arreteeriti ja paigutati Pärnu maakonna wangimajja.

Wallanõukogu ülesandel käisid punakaardlased taluomanikkude juures ärapeidetud wilja, wõid jne otsimas. Korra alalholdmiseks oli määratud punakaardlastest järjekordne walwepidamine.

Punakaardirühm töötas kuni saksa okupatsioonini. Et saksa okupatsiooniwäed Eestisse tulewad, sellest ei olnud meil aimugi. Kuid et midagi tulemas on, seda märkasime sellest, et sel ajal Eestis wiibiwad wene sõjawäed korratult taganesid. Esialgu oli käimas kuulujutt, et mingisugune walgekaardlaste salk, mis peaausjalikult lättastest koosnewat, Eestisse tungiwat. Kõige selle peale waatamata walitses punakaardlaste keskel rewolutsiooniline meeleolu. Ja wallanõukogu ruumidesse kutsuti üldine punakaardlaste koosolek kokku, kus otsuseks tehti walgetele wastu astuda. Selle otsuse teostamiseks loeti tarwilikuks esialgu Petserimaa punakaardisalgaga ühineda, sest meie arwates pidi seal suurem arw mehi olema. Kuid juba teise päewa hommikul saime teada, et meile lähenewad saksa reguläär-sõjawäeosad. Seega oli mõttetu niisuguste jõududega, nagu meil oli, sakslastele wastu astuda. Pealegi ei saanud meie keskkohast mingisuguseid juhtnõure ja sellepärast otsustati sündmusi ära oodata. Kuulipildujad maeti maa sisse.

Kohe esimesel päewal peale sakslaste sissetulekut kutsuti kõik punakaardlased, keda muidugi taluomanikud üles andsid, saksa komendantuuri ja pandi ilma pikema jututa wahi alla ning paigutati tühja mõisa küüni, kus muu seas surnud hobune lamas.

Teisel päewal saadeti 50 inimest Saksamaale sõjawäe wangilaagritesse. Ainult kaks panakaardlast jäid wäljasaatmata. Mind, kui alaealist, lasti esialgul wabaks, olin sel ajal 17 aastat wana. Teise punakaardlase (L.) eest wastutasid rikkad taluperemehed.

Punakaardi juhatajaks oli J. A., end. wene sõjawäes teeninud allwhitser. Punakaardis olid: H. K., P. R., H. S., J. R., H. N., A. R., L. Piir, A. H., H. W. jne. Kolm seltsimeest surid Saksamaal ära, nende hulgas ka Piir.

Lempo

Wokka walla punakaardi asutamine ja tegewus

Wokka wallas, Wiru maakonnas, hakati punakaardit asutama 1917. a. detsembri lõpus. Organiseerijateks olid seltsimehed T., A. K. ja P. A.; K. oli walla miilitsaülem ja punakaardi juhataja. Wabatahtlikke oli üles kirjutanud umbes 35—40 meest, kuid need kõik ei wõtnud nõukogu tegewusest osa. Püsse saime Tallinna täidesaatekomitee käest, neid oli 20 ja nad anti seltsimeestele, kes aktiivselt nõukogu tööst osa wõtsid ja kohtade peale olid määratud, näit. külade ja mõisa miilitsas jne.

Sõjariistus kokkupuutumisi mõisate ülewõtmise ajal kui ka talupoegadega meil ette ei tulnud. Üldine punakaardi tegewus seisis peaasjalikult koosolekutest ja walimistest aktiivselt osawõtmises, kus alati täielik wõit nõukogudele jäi. Peale selle sõjariistade ärakorjamine ja rekwireerimine, wilja rekwireerimine, salawiinapõletajate awalikuks tegemine ja normeeritud toiduainete wäljaweo wastu wõitlemine.

Normeeritud toiduainete wäljaweo wastu wõitlesime järgmiselt: jaamadesse läks rongide tulekuks osa punakaardlasi wastu, et wäljasõitjate hulgas läbiotsimist toime panna. Teede peal olid piketid walwel, kes koormad läbi waatasid.

Mõisad wõeti üle terve inventariga, nii et need nõukogule hakkasid kasu tooma. Mõisaid oli walla piirkonnas kolm: Wokka, Konju ja Päite. Tööd juhtisid mõisates töölistewanemad komissariga eesotsas. Mõisates oldi kohustatud eestkätt punakaardlastele tööd andma, et need puudust ei kannataks. Niiwiisi tegutses Wokka walla punakaart kuni saksa okupatsioonini.

Mõni päew enne sakslaste tulekut sõitsime kõik need, kellel sõjariistad olid, Rakwere, kus meid üheks partisaansalgaks kokku koondati.

J. J. Roman

Ambla lahing

Eestist ärapõgenenud Weinjärwe walla nõukoguliikme jutustuse järele oli Amblas 19. weebr. walge- ja punakaardi wahel kokkupõrkamine. Walgekaart sai saksa rööwikute poolt järgmisel päewal abi ja punased olid sunnitud Orino mõisa taganema. Siin koguti jõud kokku ja otsustati wiimse meheni wastu panna. Mehed, arwu poolest 85, jaotati mõisa härrastemajasse ära, kuhu ka kaks kuulipildujat üles seati. Kaks seltsilist saadeti selles mõttes walgetele wastu, et wiimaseid eksiteele wiia. Wastusaadetud punased peeti kinni ja küsiti järele, mis mehed nad on. Wastati: meie oleme walged ja lähme Paidesse sõjariistade järele. Paha aimamata ligines mõisale 300-meheline sakste ja walgete bande.

Neid wõeti tiheda kvalirahega wastu, mille tagajärjel nad esiotsa taganesid. Pärast piirati mõisa kolmest küljest sisse ja wõeti õhtul tormiga ära. Kuulipildujate juurest leidsid sakslased mõned mehed, kes wiimase silmapilguni tuld andsid. Enamjagu punaseid sai wõitluses surma. Need, kes ellu jäänud, wiidi talli ukse ette ja pekseti pealuud püssiparadega puruks.

T. B.

Rariteet

(„Edasi“ nr. 71, 16. apr. 1918. a.).

30347

Hind 60 kop.

„Пролетарская революция в Эстонии“

(на эстонском языке)

Из-во «КЮЛЬВАЯ», Ленинград 31, ул. 3-го Июля, дом № 48

Ленинградский Областлит № 10403. — * Тираж 500. — Изд. „Кюльвая“
Типография „Кюльвая“, ул. Дзержинского 49. Заказ № 1664

EESTI
RAHVUSRAAMATUKOGU
AR